

Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953)

Magyarországon a II. világháborút követően a kommunista diktatúra kiépítésében és fenntartásában döntő szerepet játszó államvédelmi/állambiztonsági szervek működéséről, az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követő újjászervezésig már jelentős, de még mindig nem átfogó ismeretekkel rendelkezünk. Az iratokat, az egyes ügyeket kutatva, gyakran szembesülünk azzal, hogy a dokumentumokon – a korszakra oly jellemző titkosításnak megfelelően – általában az eljáró államvédelmi szervnek vagy csak a megjelölését, vagy az elnevezését tüntették fel. Nincs átfogó képünk arról, hogy az egyes államvédelmi központi-, területi- és azoknak alárendelt szervek, valamint feladataik miként változtak az éppen aktuális politikai akaratnak megfelelően. Ismerjük már sok, a kommunista diktatúrát kiszolgáló államvédelmi vezető és beosztott nevét, gyakran életrajzát, több, a közéleti vitákban oly gyakran és „előszeretettel” emlegetett „ügynöklistát” olvashatunk, de olyan 20. századi archontológia, mely ténylegesen feltárja az egyes államvédelmi „tisztviselő” nevét, beosztását, kinevezését stb. még nem készült.¹

Jelen tanulmány egy ilyen szervezettörténeti és archontológiai kutatás eredménye, mely igyekezett feltárni az 1949. december 28-án megjelent, 4.353/1949. MT. számú rendelettel megalakult Államvédelmi Hatóság (ÁVH) 1950 és 1953 közötti szervezeti és személyi változásait.² Olyan segédanyagot kíván nyújtani, mely megkönnyítheti az eligazodást a kutató számára az egyes ügyek születésének és lefolytatásának átfogó, részletes megismeréséhez.³

A lényegében 1950-ben megalakult új főhatóság a Belügyminisztériumtól (BM) szervezetileg függetlenített, a Minisztertanácsnak közvetlenül alárendelt országos hatáskörű önálló költségvetési szerv lett. A rendelet értelmében főfelügyeletét a Minisztertanács egy tagján keresztül gyakorolta, ezt a feladatot – formailag – a belügyminiszter látta el. 1950. február 1-jétől a Honvédelmi Minisztérium (HM) Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség „katonai és támadólagos” részlegét is az ÁVH vezetőjének rendelték alá. Az ÁVH-hoz tartozott továbbá a gazdasági rendészet, az útlevélügy, a külföldiek ellenőrzése,⁴ majd később egyes börtönök, valamint internáló- és munkatáborok is.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1949. december 28-án Péter Gábort nevezte ki az ÁVH vezetőjévé, altábornagyi rangban. Az, hogy Péter Gábor és az ÁVH fölött valójában – nem a tényleges szervezettörténeti vonatkozását kiemelve – ki állt, azt az alábbi idézet tükrözi a leghűebben: *„Az ÁVH a proletárdiktatúra védelmének és megszilárdításának egyik legfontosabb szerve. Az ÁVH a proletárdiktatúra rendszerében betöltött fontos szerepe miatt a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének az állam gépezetében működő szerve. Feladata, hogy a párt Politikai Bizottságának utasítása szerint harcoljon a munkásosztály hatalmának ellenségei ellen. Az ÁVH pártunk kezében olyan kiváló fegyver kell, hogy legyen, amely a munkásosztály hatalma, vagy pártunk ellen irányuló minden ellenséges akciót idejében és sikeresen meg tud hiúsítani.”*⁵

Az Államvédelmi Bizottság⁶ – Kádár János előterjesztését tárgyalva – 1949. december 24-i ülésén hozta meg az ÁVH átszervezésével kapcsolatos határozatot.⁷ Ezt megelőzően már több, az ÁVH szervezeti felépítésére és feladatkörére, valamint a vezetői garnitúrára vonatkozó javaslat készült. Ezek lényegében megegyeznek a működését 1950. január 1-ével megkezdő ÁVH szervezetével és vezetőivel, így elsősorban a feladatok meghatározásánál szolgálnak jó támpontként.⁸

Megalakuláskor az ÁVH hét főosztályból – I. (Hálózati), II. (Katonai Elhárító), III. (Operatív), IV. (Határőrség és Belső Karhatalom), V. (Káder), VI. (Jogi és Börtönügyi), VII. (Gazdasági) Főosztályok – valamint az ÁVH vezetője mellett felállított Titkárságból állt. A Hatóság vezetőjének egy első (általános) helyettese (egyben az I. Főosztály

vezetője), és három helyettese volt (a II., a IV. és az V. Főosztály vezetője illetve parancsnoka).

Péter Gábor áv. altábornagy 1953. január 3-i letartóztatásáig állt a Hatóság élén, utána Piros László áv. vezérőrnagy megbízott vezető irányította.

Titkárság

Az ÁVH „központi ügyvitelének intézésére” Titkárság felállítását rendelte el a Hatóság vezetője 1950. március 11-én kelt parancsával.⁹ A Titkárság közvetlenül Péter Gábornak lett alárendelve és működése során is az ő, illetve első (általános) helyettesének rendelkezése alapján járt el. A Titkárság vezetésével ekkor Szendy György áv. őrnagyot bízták meg, akit 1950. október 18-án Sín Sándor áv. főhadnagy váltott.¹⁰ Az 1952. szeptember 4-ével leváltott, időközben századosá előléptetett Sín Sándort Harangozó Szilveszter áv. főhadnagy követte, aki egészen 1953 májusáig, Dobróka János áv. őrnagy – korábban az ÁVH Győr-Sopron megyei Osztályának vezetője – kinevezéséig állt a Titkárság élén. Dobróka egyben a Hatóság megbízott vezetőjének, a Péter Gábor letartóztatását követően kinevezett Piros László áv. vezérőrnagy személyi titkára is volt.

Az ÁVH központi főosztályai:

I. (Hálózati) Főosztály

A Főosztály vezetője induláskor Szűcs Ernő áv. ezredes volt, akit (letartóztatását követően) Balog Béla áv. ezredes – korábban az I/4. (Szabotázselhárító) Osztály vezetője – váltott fel 1950 szeptemberében. 1951. május 11-ével Ferencsik József áv. őrnagy (korábban az I/3. Osztály helyettes vezetője, időközben alezredes) került a Főosztály élére,¹¹ akit 1953. január 14-én Selmeczi György áv. alezredes – ezt megelőzően a II. (Katonai Elhárító) Főosztályvezető-helyettese – követett.¹²

I/1. Osztály (Vidéki kirendeltségek irányítása és ellenőrzése)

Amikor az osztály megalakult, vezetője Sándor Imre áv. alezredes volt, aki 1951. április 5-ig, vagyis a végleges megszűnéséig állt az élén.¹³ Az osztály megszüntetése – a parancs szerint – az ÁVH szerveinek megnövekedett feladatai miatt vált szükségessé. Ezt követően a megyei osztályok operatív munkájának irányítását az illetékes központi osztályok vezetői látták el a megyei osztályvezetőkön keresztül. A megyei osztályok általános irányítását a Hatóság vezetőjének első helyettese végezte, munkáját pedig a közvetlen irányítása alatt álló, 6 fős vidéki előadói csoport segítette.¹⁴ Sándor Imre ezt követően az ÁVH 1951. január 24-én felállított Budapesti Osztálya vezetője lett.¹⁵

I/2. Osztály (Belső reakció elleni harc)

Az élére elsőként Horváth Sándor áv. alezredes került, majd 1951-től Szöllősi György áv. alezredes irányította az osztályt, egészen 1953. januári őrizetbe vételéig. Ezt követően, 1953. március 4-től Nagy József áv. őrnagyot – előtte helyettes vezető – bízták meg az irányítással.¹⁶ Az osztály feladata a „belső reakciós” erők illegális tevékenységének felderítése és megszüntetése volt. Az egyes alosztályok feladatáról a Bevezetőben említett javaslatok egyike ad tájékoztatást.¹⁷

I/2-a alosztály – feladata „a földalatti trockista mozgalom”, a „nyugatosok, a politikai pártokba férközött „reakciós elemek”, valamint a megszüntetett pártok aktívan tevékenykedő maradványainak felderítése és ártalmatlanná tétele; vezetője a megalakuláskor Szamosi Tibor áv. százados (egyben osztályvezető-helyettes), 1950. november 1-től Jámbor Árpád, majd 1951-től Szalma József áv. századosok voltak;

I/2-b alosztály – feladata a „klerikális reakció” elleni harc; vezetője 1951-ig Rajnai Sándor áv. százados;

I/2-c alosztály – feladata a „múlt emberei” ellenséges tevékenységének felderítése és megbüntetése; vezetője 1950-től Váradi Ernő áv. százados (1952-ben már őrnagy);

I/2-d osztály – feladata a társadalmi tömegszervezetek „reakciós elemeinek” felderítése és ártalmatlanná tétele, valamint a „kulák-szabotázs” elleni küzdelem; vezetője 1952-ben Irinyi József áv. százados volt;

I/2-e osztály – feladata az állami apparátus hivatalaiba, valamint az értelmiség, a kultúra, a művészet terén tevékenykedő „reakciós elemek” felderítése;

I/2-f osztály – Nagy-Budapest területén „hálózati-operatív” munka végzésével foglalkozott;

I/3. Osztály (Kémelhárítás)

Az osztályt elsőként Dékán István áv. alezredes irányította 1950. június 23-ig, akit Bradács György áv. őrnagy, majd 1951. október 27-től Kucsera László áv. őrnagy – előtte az ÁVH Szombathelyi Osztályának vezetője – követett.¹⁸ Az osztály helyettes-vezetője 1950. november 1-től Turcsán József áv. százados és Ferencsik József áv. főhadnagy volt, majd 1952. március 8-ig Dobróka János áv. őrnagy (korábban az ÁVH Pest megyei Osztályának vezetője). Feladata az ország területén működő „imperialista” hírszerző szervek és külföldi követségek kémtevékenységének és „aknamunkájának” felderítése volt.

I/3-a osztály – feladata a felderítés amerikai vonalon;

I/3-b osztály – feladata a felderítés angol vonalon; vezetője 1952-ben Kovács Jenő áv. főhadnagy;

I/3-c osztály – feladata a felderítés francia vonalon; vezetője 1950-től Várkonyi László áv. százados;

I/3-d osztály – feladata a felderítés jugoszláv vonalon; vezetője Koncz István áv. százados;

I/3-e osztály – feladata a többi kapitalista állam követsége, vállalatai és kolóniai elleni elhárítás, valamint a nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező magyar szervezetekbe beépült kémek felderítése és ártalmatlanná tétele;

I/3-f osztály – feladata a régi magyar és német hírszerző és büntetőszervek munkatársainak és ügynökségeinek, valamint a magyarországi osztrák és német kolóniák „államellenesen tevékenykedő” tagjainak felderítése és ártalmatlanná tétele;

I/3-g osztály – a Magyarország területére átdobott hírszerzők, „diverzánsok” felderítése és ártalmatlanná tétele, valamint elhárítási munka végzése a határsávban;

I/3-h osztály – KEOKH és Útlevel Osztály; vezetője 1952. május 16-tól Tatai József áv. százados (korábban helyettes vezető).

I/4. Osztály (Szabotázselhárítás)

Vezetője az induláskor Balog Béla áv. ezredes volt, akit Hidasi Mihály áv. őrnagy váltott fel 1950. szeptember 23-án. Hidasi 1951. július 25-ig maradhatott az osztály élén, mert egy felsőbb vezetői ellenőrzés súlyos hiányosságokat állapított meg az operatív hálózati munkában.¹⁹ A Hatóság kötelékéből történő elbocsátását követően, Péter Gábor Gazdik Gyula áv. alezredestől várta az osztály munkájának megjavítását, aki egészen az egységesített BM felállításáig töltötte be ezt a posztot. A helyettes vezető 1950. november 1-től Gera Gyula áv. százados volt. Az osztály feladata volt a hálózati-operatív munka végzése az ipar, a kereskedelem, a pénzügy és a közlekedés minden területén.

I/4-a osztály – Nehézipari Minisztérium és az irányítása alá tartozó hivatalok, laboratóriumok és üzemek; vezetője 1952. március 8-tól Muzslai József áv. százados;²⁰

I/4-b osztály – Könnyűipari Minisztérium, Építési Minisztérium, valamint az alájuk rendelt szervek; vezetője 1951. július 25-ig Vértes Jenő áv. százados;

I/4-c osztály – Kül- és Belkereskedelmi Minisztérium, Pénzügyminisztérium, valamint általában a kereskedelmi és a pénzügyi terület;

I/4-d osztály – Földművelésügyi Minisztérium, valamint általában a mezőgazdasági termelés: téeszcsék, állami gazdaságok; az osztályt az ÁVH vezetőjének 1950. december 23-án kelt, 043. számú parancsa önálló mezőgazdasági osztállyá szervezi, I/5. megjelöléssel.²¹ (Erről lásd lentebb)

I/4-e osztály – Közlekedési Minisztérium, vasúti és országúti közlekedés; vezetője 1951-ig Bácsvány János áv. százados;

I/4-f alosztály – a hajózás és a polgári repülés objektumai; vezetője 1950-től Jakab Géza áv. százados.²²

1951. június 13-án az *e-*, és *f alosztályokat* egyesítik, és új osztály hoznak létre I/6. (Közlekedési, majd Közlekedés Elhárítási) megjelöléssel. (Bővebben lásd ott.)

I/5. Osztály (Külső Hírszerzés)

Vezetője a megalakuláskor Szarvas Pál áv. alezredes volt, és közvetlenül a Főosztály irányítása alá tartozott. A Hatóság vezetőjének 1950. augusztus 25-én kelt parancsa az I/5. osztály elnevezését azonnali hatállyal X/3. osztály elnevezésre változtatta, és egyben a III. főosztály vezetőjének – ekkor Farkas Vladimir áv. őrnagy – irányítása alá rendelte.²³ Az osztály elnevezése ekkortól: X/3. (Államvédelmi Hírszerző) Osztály.²⁴ (Ezt követően az 1950. december 23-ával felállított *Mezőgazdasági Osztály* kapta meg az I/5. jelölést.) Az osztály feladata volt „hálózati-operatív” munka végzése a külföldön Magyarország ellen tevékenykedő hírszerzők, a magyar emigráció és annak szervei, valamint a külföldi magyar követségek, missziók és képviseltek ellen. Továbbá politikai és gazdasági hírszerzést folytatott az „imperialista” államokban.

I/5-a alosztály – Jugoszlávia;

I/5-b alosztály – Amerika, Anglia, Franciaország, valamint Ausztria és Németország „nyugati” területei;

I/5-c alosztály – Svájc, Olaszország, Törökország, Belgium és Palesztina;

I/5-d alosztály – a magyar Külügyminisztérium „hálózati-operatív” ellenőrzése.

I/5. Osztály (Mezőgazdasági)

A Hatóság vezetőjének 1950. december 23-án kelt parancsa értelmében, a munka jobb megszervezése céljából, valamint „a mezőgazdaság területén mutatkozó ellenséges tevékenység eredményes felderítésére és elhárítására”, a Szabotázselhárító Osztály keretén belül működő mezőgazdasági alosztályt önálló osztállyá kellett szervezni. A Hatóság vezetőjének parancsa az osztályt közvetlen a Főosztály irányítása alá rendelte.²⁵

A megalakulást követően először 1951. áprilisában neveztek ki vezetőt az osztály élére, Lombos Lajos áv. őrnagy személyében. 1951. december 10-ével Vándor Tibor áv. százados – előtte az osztály helyettes vezetője – vette át az osztály irányítását,²⁶ aki egészen az egységesített BM megalakulásáig töltötte be ezt a posztot.

I. alosztály: „hálózati-operatív” munka végzése a Földművelésügyi Minisztériumban és az alá tartozó budapesti csúcsszervekben és objektumokban;

II. alosztály: „hálózati-operatív” munka irányítása az ÁVH vidéki szerveinél, mezőgazdasági vonalon.

Ez a parancs rendelkezik továbbá arról, hogy az ÁVH megyei osztályain belül önálló mezőgazdasági alosztályokat kell felállítani. Egy 1952. március 21-én kelt parancs pedig arról határoz, hogy a mezőgazdasági alosztályok elnevezése V. alosztály legyen.

I/6. Osztály (Közlekedési, majd Közlekedés Elhárítási)

Az Osztály 1951. június 13-ával alakult meg, az I/4. Osztályon belül működő vasúti, vízi, légi és közúti közlekedéssel foglalkozó alosztályok egyesítésével.²⁷ Vezetésével Gera Gyula áv. százados – 1952-től őrnagy – bízták meg, aki egészen az egységesített BM létrehozásáig maradt ebben a beosztásban.

1. alosztály: „hálózati-operatív” munka végzése a Közlekedés és Postaügyi Minisztérium (KPM) valamennyi főosztályán, az alájuk tartozó szervekben, vállalatokban, vasúti közlekedést, építést, tervezést, mélyépítést végző objektumokban;

2. alosztály: „hálózati-operatív” munka KPM hajózási, légi és közúti közlekedési főosztályain, valamint az alájuk tartozó objektumokban.

A központi osztály csak a közlekedés budapesti objektumainak elhárítását végezte, míg a vidéki objektumok a megyei osztályok alárendeltségébe tartozó közlekedési alosztályok hatáskörébe tartoztak.

II. (Katonai Elhárító) Főosztály

A Főosztály a HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség katonai és támadólagos elhárító részeiből alakult meg, 1950. január 31-én.²⁸ A vezetésével megbízott dr. Janikovszky Béla orvos, év. ezredes Kutika Károly év. (előtte honvéd) ezredes váltotta a poszton 1951. január 19-én, aki 1953-ig irányította a Főosztályt.²⁹ Helyetteseik Tihanyi János év. őrnagy és Kardos György év. alezredesek voltak.³⁰

A Főosztály feladata volt „hálózati-operatív” munka végzése a Honvédelmi Minisztérium, valamint a Határőrség és a Belső Karhatalom alakulatai között, továbbá a Rendőrség állományába tartozó személyek és azok környezetében.³¹

II/1. Osztály (Katonai kémelhárítás)

Az osztály ugyan szervezetileg az ÁVH keretén belül működött, de a honvédelmi miniszter alárendeltségébe tartozott. Vezetője megalakuláskor Tihanyi János év. őrnagy, egyben a Főosztály vezető-helyettese volt, akit Berecz János év. őrnagy követett a poszton, egészen 1952. november 5-ig. Ezután Sárközi József év. őrnagy irányította az osztályt, majd egy rövid időre, 1953. június 12-én ismét Berecz Jánost bízták meg.³² Feladata volt hálózati munka végzése a hadsereg³³ kötelékébe tartozó valamennyi egység és intézmény, valamint a csapatok között.

II/1-a alosztály – a Honvédelmi Minisztérium és a vezérkar; vezetője a megalakuláskor Tillinger István polgári alkalmazott volt;

II/1-b alosztály – az alakulatok és katonai körzetek hivatalai; vezetője 1951. január 26-tól Bata László év. hadnagy;

II/1-c alosztály – katonai intézmények;

II/1-d alosztály – a HM Hadtáparancsnoksága és budapesti objektumai, valamint a katonai raktárak, kórházak.

II/2. Osztály (Belső Karhatalom, Rendőrség, Határőrség)

Az osztály élére 1950. február 3-án Berkesi András év. őrnagy került, akit Hajdók Béla év. százados követett 1950. szeptember 29-ével. Egy év múlva Jamrich József év. őrnagy kapott megbízást az osztály irányítására, majd 1952. szeptember 4-én Madarász József év. őrnagyot nevezték ki, aki az egységesített BM megalakulásáig töltötte be a posztot. Feladata „hálózati-operatív” munka végzése az alábbi testületeken.

II/2-a alosztály – Határőrség; vezetője 1950. február 3-tól Salgó György év. százados;

II/2-b alosztály – Belső Karhatalom;

II/2-c alosztály – a Rendőrség Budapesti Főkapitánysága és a rendőrség tanosztályai; vezetője 1950. február 3-tól Szeder Enoch év. százados.

II/3. Osztály (Katonai figyelés, operatív ellenőrzés)

Feladata volt a hadseregből politikai okokból elbocsátott hivatásos tisztek és a régi hadsereg tisztjeinek megfigyelése, a háborús- és államellenes bűntettel vádolt személyeket felkutatása, valamint a hadseregben, a Határőrségnél, a Belső Karhatalomnál és a Rendőrségnél tevékenykedő külföldi ügynökök felderítése és elhárítása. Az osztály élére Majoros Sándor év. őrnagy került, őt 1951-ben Sarlós Ferenc év. őrnagy követte. Helyettes 1951. január 26-tól Csurár József év. százados volt.

II/3-a alosztály – figyelte a hadseregből politikai okok miatt elbocsátott hivatásos tiszteket és a régi hadsereg hivatásos tisztjeit;

II/3-b alosztály – feladata a hadseregben, a Határőrségnél, a Belső Karhatalomnál, valamint a rendőrségnél tevékenykedő háborús bűnösök felderítése és ártalmatlanná tétele; vezetője 1950. február 3-tól Faludi Lóránd év. százados volt;

II/3-c alosztály – feladata a katonai kémelhárítás más osztályai és egyéb vidéki szervek megbízásából „környezetelés”, külső megfigyelés, őrizetbe vétel és házkutatás végzése; vezetője 1950. február 3-tól Köves Béla, majd Kovács Sándor év. századosok voltak.

II/3-d alosztály – az 1949. évi tervezetek nem tesznek róla említést, de 1950. február 3-ával biztosan megalakult.³⁴

II/3-e alosztály – az előzetes tervekben szintén nem szerepelt még az alosztály, de azt tudjuk, hogy 1951. január 26-ig Csurár József áv. százados, majd Simon István áv. főhadnagy vezette.³⁵

II/4. Osztály (Katonai Elhárítás Jogi, majd Vizsgálati Osztálya)

Elsőként Gáspár Márton áv. alezredest bízták meg az osztály vezetésével, aki három éven keresztül töltötte be ezt a pozíciót. 1953. február 20-án Heves István áv. százados kapott megbízást az osztály irányítására. Feladata volt nyomozást folytatni az őrizetesek ügyében, ellenőrizni a nyomozás menetét a katonai kémelhárítás vidéki szerveinél, valamint a nyomozati anyagot elkészíteni és átadni a bíróságnak. (Az egyes alosztályok feladatáról a Bevezetőben említett javaslat ad tájékoztatást.)³⁶

II/4-a alosztály – feladata volt nyílt nyomozást folytatni a katonai kémelhárítás központi apparátusához tartozó őrizetesek ügyében; vezetője 1950. február 3-tól Korom János áv. főhadnagy;

II/4-b alosztály – feladata volt a fontosabb vidéki ügyekben nyílt nyomozást folytatni; vezetője 1950. február 3-tól Hullay Lajos áv. százados;

II/4-c alosztály – feladata volt elkészíteni a nyomozati anyagokat és átadni azokat a bíróságnak; vezetője 1950. február 3-tól Sásdi Károly áv. százados volt.

II/5. alosztály (Katonai Nyilvántartó)

Önálló alosztályként, a katonai kémelhárítás vonalán vezetett nyilvántartást az ügynöki hálózatról, aktív operatív ügyekre nyitott dossziékat őrizetesekről, valamint „ellenséges, kompromittált elemekről”.³⁷ Az alosztály 1952-ben ebben a formában már megszűnt, addig Bedő Imre áv. százados állt az élén.

Az ÁVH vezetőjének 1951. november 2-án kelt parancsa³⁸ rendelkezett egy új csoport felállításáról, **II/a. csoport** megjelöléssel.³⁹ Állományilag a Főosztály-törzshöz tartozott, és közvetlen a Főosztályvezető-helyettesének – ekkor Selmeczi György áv. alezredest – irányítása és ellenőrzése alatt állt, vezetésével Farkas Sándor áv. századost bízták meg. A csoportot egy 1952. június 26-án kelt parancs bízta meg azzal a feladattal, hogy az ÁVH objektumain belüli valamennyi légmentes szervezet irányítsa, és szervezze meg azok általános kiképzését.⁴⁰

III. (Operatív) Főosztály

Megalakuláskor Farkas Vladimir áv. őrnagyot bízták meg a Főosztály vezetésével, akit 1951. szeptember 28-án már az újonnan megszervezett VIII. Főosztály élére neveztek ki. Helyére Zsidi Gyula áv. ezredest került, aki 1953. március 4-től – januártól már ideiglenes megbízatással – a VI. Főosztályt vezette, így az egységesített BM megalakulásáig Jamrich József áv. alezredest vezette a Főosztályt.⁴¹ 1951. szeptember 28-ig a Főosztály irányítása alá tartozott a X/3. (Államvédelmi Hírszerző) Osztály is.

III/1. Osztály (Nyomozó, később Figyelő és Kartonozó ill. Környezettanulmányozó)

Az osztály a Réh Alajos áv. százados vezette BM ÁVH VI/C. alosztályból alakult, ahova az ún. „T” (titkos) állományú ávósok tartoztak. A megalakuláskor Jávor Miklós áv. őrnagyot bízták meg az osztály vezetésével, akit 1950. november 1-ével Köteles Henrik áv. őrnagy váltott fel.⁴² A hálózati osztályok megbízásait teljesítette: külső megfigyelést, környezettanulmányozást, őrizetbe vételt, házkutatást hajtott végre, rendkívüli esetekben pedig elsőfokú nyomozást végzett. Az osztály négy alosztályra tagozódott:

III/1-a alosztály – feladata külső megfigyelés;

III/1-b alosztály – feladata környezettanulmányozás és „hálózati-operatív” munka végzése szállodákban, éttermekben, kávéházakban, mulatókban, játékházakban és házfelügyelőknél; vezetője elsőként Károlyi Gyula áv. főhadnagy volt, majd 1950. november 1-től Németh Hugó áv. főhadnagy vette át az alosztály irányítását;

III/1-c alosztály – feladata volt őrizetbe vételek és házkutatások végrehajtása;

III/1-d alosztály – „különleges esetekben” elsőfokú nyomozást végzett.

III/2. Osztály (Cenzúra, majd „K” Ellenőrzés)

Az osztály feladata levelek, táviratok és csomagok cenzúrázása, telefon-, mikrofon-, és rádiólehallgatás, okmányok készítése, rejtjelezés, rádióbemérés, fényképészeti és kémiai munkák elvégzése volt.⁴³ Amit biztosan tudunk, hogy egy 1951. szeptember 28-án kelt parancs az osztályt átszervezte. Ekkor szervezték Főosztállyá (ti. VIII. Főosztály) a X/3. Osztályt, de egyben osztállyá vonták össze a III/2. osztálytörzset, a III/2-b, a III/2-c és a III/2-d alosztályokat. Az így újonnan létrejött X/3., Operatív Technikai Osztály néven működött tovább, közvetlen alárendelve az ÁVH vezetőjének. A III. Osztály további alosztályaiból két új osztályt szerveztek: III/2. Osztály jelöléssel „K” Ellenőrzést, III/4. Osztály jelöléssel pedig Rádió Elhárítást.⁴⁴ Továbbá tudjuk, hogy egy 1951. február 16-án kelt parancs a III/2-f alosztályt megszüntette és Hírközpont néven új osztályt szerveztek belőle, melyet az ÁVH Titkárságnak rendeltek alá. (Erről lásd ÁVH közvetlen szervek)

Az 1951. szeptemberi átszervezésig Tárnoki János áv. őrnagy állt az osztály élén, majd az átalakítást követően Turcsányi Lajosné áv. százados töltötte be a pozíciót. 1953. január 16-tól Hidegkuti Károly áv. százados vezette az osztályt, egészen az 1953. júliusi átszervezésig.

III/3. Osztály (Központi operatív nyilvántartó)⁴⁵

Első, megbízott vezetője Hermann Lajos áv. százados volt, majd dr. Bauer Miklós áv. őrnagy irányította az osztályt 1951. március 23-ig. Miután átvette az újonnan megalakult VIII/3. Osztály vezetését, Hermann Lajos visszakerült korábbi pozíciójába. Az osztály három alosztályra tagozódott:

III/3-a alosztály – feladata a hálózati nyilvántartás vezetése és az ÁVH által nyilvántartott személyek és dossziék operatív feldolgozása;

III/3-b alosztály – feladata volt a nyomozati ügyek nyilvántartása, valamint a letartóztatottak mozgásának figyelése és rögzítése;

III/3-c alosztály – az Irrattarat működtette.

III/4. Osztály (Rádió elhárítás)

Az osztály – mint azt már fentebb említettük – 1951. szeptember 28-ával alakult meg a III/2-e alosztályból, élére Szepesi Imre áv. századost nevezték ki.⁴⁶

IV. (Határőrség és Belső Karhatalom Főparancsnoksága) Főosztály

Megalakuláskor Kajli József áv. ezredest bízták meg a Főparancsnokság vezetésével,⁴⁷ akit 1950. október 24-ével Piros László áv. vezérőrnagy váltott fel.⁴⁸ A Főparancsnoknak, aki egyben a Hatóság vezetőjének helyettese is, közvetlen alárendelték a Határőrség (IV/2.) és a Belső Karhatalom Törzskarát (IV/1.). Az előbbi feladata volt irányítani és vezetni a határőr csapatokat, biztosítani az ország határait, és a határsávban meghatározott rendet fenntartani. A Belső Karhatalom az ÁVH karhatalmi alakulatait irányította, „különleges” feladatokat hajtott végre és biztosította a fontosabb párt, ipari és stratégiai objektumok őrzését. A helyettesi teendőket Somkuti József áv. alezredes, illetve 1950. október 1-től Szalva János áv. alezredes látta el.⁴⁹

Az ÁVH vezetőjének 1950. december 18-án kelt parancsa⁵⁰ elrendelte a Határőrség és Belső Karhatalom átszervezését, így az új elnevezés *ÁVH Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokság, Budapest* lett. Szervezeti felépítése az alábbiak szerint alakult:⁵¹

IV/A. Osztály (Politikai Osztály)

Az osztály egyrészt a Főosztály, másrészt pedig a HM Politikai Főcsoportfőnökség alárendeltségében és irányításával működött.⁵² A Határőrség és a Belső Karhatalom mellé rendelt politikai osztályok közvetlenül az osztály felügyelete alatt álltak. Vezetője 1951. május 11-ig Mázi József áv. alezredes (korábban a Határőrség Politikai Osztályának vezetője) volt, majd Kőrösi György áv. őrnagy (előtte itt helyettes vezető) váltotta ezen

a poszton.⁵³ A helyettesek Orbán Miklós áv. alezredes, majd Kőrösi György áv. őrnagyok voltak, akit vezetői kinevezését követően Oroszi György áv. százados váltott fel.

1952-ben a Határőrség és a Belső Karhatalom alakulatainál folyó „politikai munka” fokozottabb biztosítása érdekében a Politikai Osztályt Csoportfőnökséggé szervezték át, így az eddigi kerületi politikai alosztályokat osztályokká alakították.⁵⁴

IV/1. Osztály (Belső Karhatalmi Dandárparancsnokság)

Az ÁVH Belső Karhatalom 1950. decemberi átszervezését a vasúti és ipari objektumok őrzésének átvétele, valamint az „államvédelmi szempontból szükségessé vált” belső karhatalmi erő létrehozásának igénye indokolta. Ennek megfelelően az addigi 3600 fős létszám 7500 főre történő felemelését javasolták.⁵⁵

Az osztály feladata az ÁVH központi épületeinek, a Conti utcai (ma Tolnai Lajos utca) és a Váci fegyházak, a fontosabb vidéki államvédelmi épületek, valamint a zalai szénhidrogénmezőn az olaj- és gázkitermelő helyek őrzése, szükség esetén megerősítése. Az első dandárparancsnok – egyben a Főparancsnok-, majd Parancsnok helyettese – Somkuti József áv. alezredes volt, akit 1951. április 3-i felfüggesztését követően, ideiglenes megbízatással, Kristóf István áv. őrnagy (korábban itt vezető-helyettes) váltott fel. Az 1952. május 15-i átszervezést követően, az immáron alezredessé előléptetett Kristóf István vezethette tovább az újonnan megalakult IX. (Belső Karhatalom) Főosztályt.⁵⁶ (Lásd ott).

Az osztály szervezeti felépítése: Dandárparancsnokság mellé rendelt *Politikai Osztály* (közvetlen alárendelve a IV/A. Osztálynak), melynek vezetői Csabai Gyula áv. őrnagy, majd 1951. április 3-tól Oroszi György áv. százados (egyben a IV/A. Osztály helyettes vezetője). A IV/1. Osztály alárendeltségébe tartozott továbbá egy *Káderosztály* (alárendelve a IV/3. Osztálynak), valamint *Törzs- és Hadtápparancsnokság*.

A Belső Karhatalom alakulatainak szervezeti felépítése 1951. novemberig az alábbiak szerint alakult:

1. őrségi zászlóalj, Budapest – az ÁVH központi épületeinek őrzése;
 2. őrségi zászlóalj, Budapest – politikai büntetőintézetek őrzése;
 3. őrségi zászlóalj, Balatonfűzfő – vasúti objektumok őrzése;
 4. őrségi zászlóalj, Budapest – Recski tábor őrszemélyzete;
 5. őrségi zászlóalj, Lovászi – Zala megyei objektumok őrzése.
1. karhatalmi zászlóalj, Budapest
 2. karhatalmi zászlóalj, Szombathely⁵⁷
 3. karhatalmi zászlóalj, Pécs
 4. karhatalmi zászlóalj, Szeged
 5. karhatalmi zászlóalj, Miskolc
- Lovas század, Budapest
Tiszthelyettesi Iskola, Budapest

Egy 1951. november 8-i paranccsal új egységeket állítottak fel, illetve átszervezték a már meglévőket.⁵⁸

1. karhatalmi zászlóalj, Budapest;
2. karhatalmi zászlóalj, Budapest;⁵⁹
3. karhatalmi zászlóalj, Szombathely – újonnan felállított;
4. karhatalmi zászlóalj, Szeged – újonnan felállított;
5. zászlóalj, Budapest – Budapest területén eddig őrzött objektumok;
6. zászlóalj, Budapest – büntetőintézetek őrszemélyzete (Budapest, Vác, Kistarcsa, Recsk);
7. zászlóalj, Budapest – „Nagybudapest” területén és környékén eddig őrzött objektumok;
8. őrségi zászlóalj, Veszprém – Fehér-, Komárom-, Győr-Sopron-, Vas-, Veszprém-megyék területén lévő objektumok védelme;
9. őrségi zászlóalj, Lovászi – Zala megye területén lévő objektumok védelme;
10. őrségi zászlóalj, Kaposvár – Somogy, Tolna, Baranya megyék területén lévő objektumok védelme;

11. Őrségi zászlóalj, Miskolc – Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár, Hajdú-Bihar, Heves (kivéve Recsk), Nógrád megyék területén lévő objektumok védelme;
12. Őrségi zászlóalj, Kecskemét – Bács-Kiskun, Csongrád, Békés, Pest (déli része), Szolnok megyék területén lévő objektumok védelme;
13. Tartalék zászlóalj, Budapest – újonnan felállított; Tiszthelyettesi Iskola, Budapest (később Szombathely).

IV/2. Osztály (Határőr Parancsnokság Törzs)⁶⁰

Az MDP KV Államvédelmi Bizottsága 1949. szeptember 29-én hozott határozatot a határőrség átadásáról az ÁVH-nak.⁶¹ A tervezet szerint ez 1949. október 1-vel történt volna meg, de ténylegesen csak 1950. január 1-én vette át az ÁVH a határvédelmet. A Magyar Honvédség teljes egészében, vagyis az addigi szervezésben, létszámmal, anyaggal adta át a Határőrséget, s ezzel létrejött a „zöld ávó”.

Az osztály mellett is – a IV/1. Osztályhoz hasonlóan – *Politikai Osztály* működött (vezetője Mázi József alezredes, egyben Főparancsnok helyettes), alárendeltségébe pedig Törzsparancsnokság, és Hadtápszolgálat,⁶² valamint Felderítő- és Káderosztály tartozott. Parancsnoka elsőként Beszédes Antal áv. alezredes volt,⁶³ majd 1950. december 22-től Szalva János áv. alezredes, egyben a IV. Főosztály parancsnok helyettese. 1950. decemberi átszervezését elsősorban a déli-, valamint a nyugati határszakasz őrzésének megerősítése tette szükségessé.⁶⁴ Ez, valamint az ÁVH-hoz csatolt Határ-, Folyam- és Légirendészet eredményeképpen 1951-re a Határőrség létszáma 22. 618 fő volt.⁶⁵

Az ország az alábbi határkerületekre (kerületenként 3–4 zászlóaljra) oszlott:⁶⁶

- I. kerület, Csorna – parancsnoka: Nógrádi György áv. őrnagy;
- II. kerület, Zalaegerszeg – parancsnoka: Lenkei Antal áv. őrnagy;
- III. kerület, Nagykanizsa – parancsnoka: Kanok Győző áv. őrnagy;
- IV. kerület, Pécs – parancsnoka: Jelenszky Márton áv. őrnagy, majd 1951. októberétől Feksz László áv. őrnagy;
- V. kerület, Kiskunhalas – parancsnoka: Érsek Bertalan áv. őrnagy;
- VI. kerület, Orosháza – parancsnoka: Major Ferenc áv. őrnagy;
- VII. kerület, Nyírbátor – parancsnoka: Urbánszky József áv. őrnagy;
- VIII. kerület, Miskolc – parancsnoka: Nagy Ferenc áv. őrnagy;
- IX. kerület, Balassagyarmat – parancsnoka: Kelemen Sándor áv. százados; Önálló zászlóalj, Győr – parancsnoka: Székely Antal áv. őrnagy.

A Határőrség 1950. decemberi parancs szerint az alábbi osztályokra tagozódott:⁶⁷

- Határügyi osztály* – vezetője 1950. október 1-től Illés Béla áv. őrnagy;⁶⁸
- Szervezési Osztály* – vezetője Bédi Ferenc áv. őrnagy;
- Határforgalmi és Ellenőrzési Osztály* – vezetője 1950. október 1-től Kovács Mátyás áv. százados;⁶⁹
- Híradó Osztály* – vezetője Kucsra Mihály áv. őrnagy;
- Adminisztrációs Osztály* – vezetője Sala József áv. őrnagy;
- Kiképzési Osztály* – vezetője Földes Szilveszter áv. őrnagy;
- Fordító Osztály* – vezetője Káldor György áv. százados.

A Határőrség és a Belső Karhatalom különválasztásáról már 1952. január 20-i jelentésében is kitért a Főosztály, és jelentős hiányosságokról számolt be mindamelllett, hogy a Belső Karhatalommal sem foglalkozott olyan mértékben a Parancsnokság, mint ahogy annak „súlya, szerepe megkívánja”.⁷⁰

Az ezt véglegesítendő 1952. február 23-i határozatot⁷¹ követően, mely a Belső Karhatalom megerősítéséről döntött, a Határőrségtől – amint azt már fentebb említettük – különválasztották a Belső Karhatalmat, s míg ez utóbbi IX. Főosztály megjelöléssel működött tovább, a IV. Főosztály elnevezése így ÁVH Határőrség lett.⁷²

Egy 1952-es minisztertanácsi rendelet megszüntette a politikai tisztintézményét a Magyar Néphadseregnél, helyette bevezette a parancsnokok politikai helyettese címet, helyreállítva így az egyszemélyi parancsnoki rendszert. A Minisztertanács 67/6/1953. sz. rendelete alapján ezt a változást kiterjesztette az ÁVH Határőrség és Belső Karhatalomra

is. Ezzel gyakorlatilag megszűnt a parancsnok mellé rendelt politikai tiszt egyenrangúsága.⁷³

IV/3. Osztály (Káderosztály)

Az osztály feladata a tiszti állomány kiválasztása és nevelése volt, valamint javaslatokat tett kinevezésre, előléptetésre, és áthelyezésre. Vezetője 1950. december 22-től Pető László áv. őrnagy volt, majd 1951. június 21-től Serfőző Pál áv. százados vette át az osztály irányítását.

IV/4. Osztály (Felderítő osztály)

Feladata az „ellenségre” vonatkozó információk megszerzése volt. Első vezetője Bolgár Pál áv. őrnagy 1950. szeptemberi letartóztatásáig állt az osztály élén, majd 1950. december 22-én Kovács Dénes áv. őrnagy (korábban itt helyettes-vezető, majd 1952-től alezredes) került a helyére, aki egészen 1953. október 12-ig vezette az osztályt. (Az egységesítés után maradt a Határőrségnél, ahol a Felderítő Főosztályt vezette.)

IV/5. Osztály (Hadtápparancsnokság)

Az osztály az ÁVH VII. Főosztálya ellenőrzése alatt állt, igényeit azon keresztül nyújtotta be a Honvédelmi Minisztériumhoz. Vezetője 1950. december 22-től Szádeczky Béla áv. őrnagy volt.

Egy 1952. augusztus 22-én kelt parancs⁷⁴ az osztályt teljes egészében megszüntette, és az ÁVH valamennyi szervére kiterjedő egységes, központi Főosztályt alakítottak ki, VII. (Anyagellátó) Főosztály megjelöléssel és elnevezéssel. (Lásd ott).

V. (Káder, majd Személyzeti) Főosztály

Az Főosztály vezetője – aki egyben az ÁVH egyik helyettes vezetője is – elsőként Fazekas József áv. ezredes (előtte tartalékos honvéd ezredes) volt, majd 1950. november 3-án Lakatos Dezső áv. ezredes vette át az irányítást. Őt 1953. január 1-től Koczina Gyula áv. ezredes követte, aki előtte az ÁVH Pártbizottság titkári teendőit látta el.⁷⁵ A Főosztály feladata volt kiválasztani, kiképezni és ellenőrizni az ÁVH tagjait, valamint irányítani és vezetni a Határőrség és Belső Karhatalom káderosztályainak munkáját. A Főosztály Titkárságát elsőként Gervai Tibor áv. százados, majd 1952-től Deák Dezsőné áv. főhadnagy vezette. A megalakuláskor 6 osztállyal kezdte meg a működését.⁷⁶

V/1. Osztály (Káderosztály)

Elsőként Lőke Gyula áv. őrnagyot, egyben főosztályvezető-helyettest bízták meg az osztály vezetésével, majd még ugyanebben az évben Rajki Sándor áv. őrnagy vette át az irányítást. Miután Rajki átvette a X/2. Osztály vezetését, 1952. október 10-én Szabó László áv. őrnagy került a helyére, aki az egységesített BM Személyzeti Főosztályának I. (Káder) Osztályát még egészen 1955-ig vezette.

V/1-a alosztály – vezetője 1950. szeptember 1-től Bauer Miklósné áv. főhadnagy;

V/1-b alosztály

V/1-c alosztály – vezetője 1950. szeptember 1-től Szemenyei Pál áv. főhadnagy, majd 1952. május 16-tól Veres István áv. százados.

V/2. Osztály (Katonai személyügyi)

Az osztály vezetője 1950. szeptember 1. és 1952. augusztus 29. között Juhász Pál áv. főhadnagy (majd őrnagy) volt.

V/3. Osztály (Fegyelmi)

Az osztály megalakulásakor V/3. jelzéssel a Főorvosi Hivatalt jelölték, de egy 1950. szeptember 1-i hatályú paranccsal annak számozását VII/6. Osztályra változtatták és beépült a VII. (Gazdasági) Főosztály szervezetébe, Egészségügyi Osztály elnevezéssel.⁷⁷ Az V/3. jelölés ezt követően a Fegyelmi Osztályt takarta. Vezetője 1950. szeptember 1-től Lalik Árpád áv. őrnagy volt.

V/4. Osztály (Tanulmányi)

Élére elsőként Berán Iván áv. őrnagy került,⁷⁸ majd 1952. április 11-től Szendy György áv. alezredes (korábban még őrnagy rendfokozattal a X/2. Osztály vezetője) irányította az osztályt.

V/4-a alosztály – vezetője 1951. november 2-től Imre László áv. százados;

V/4-b alosztály – vezetője 1951. november 2-től Paulik Imre áv. százados.

V/5. Osztály (Személyzeti nyilvántartó)

Megalakuláskor az osztály élére Kónya József áv. főhadnagy került.⁷⁹ 1952. május 16-ával az osztály átszervezik: összevonják az V/6. (Szervezési) Osztállyal, így ezt követően az újonnan megalakult *Szervezési és állomány-nyilvántartás Osztály* kapja meg az V/5. jelölést.⁸⁰ Az osztály vezetésével ismét, az időközben századossá előléptetett Kónya Józsefet bízták meg. Három alosztályra tagozódott:

V/5-a (Szervezési),

V/5- b (Szolgálati),

V/5-c (Állomány-nyilvántartási) alosztályok.⁸¹

V/6. Osztály (Szervezési)

Élére 1950. szeptember 1-ével Fazekas Péter áv. százados került, majd Veres István áv. százados vette át az irányítást. Az osztály, mint már fentebb említettük, 1952. május 16-tól beolvadt az V/5. Osztályba.

Dzerzsinszkij Iskola⁸²

Az ÁVH vezetője 1951. szeptember 13-i parancsában rendelkezett az Iskola felállításáról, melyet közvetlen a Főosztály alá rendelték.⁸³ Elnevezése ekkortól: 1 éves Dzerzsinszkij operatív iskola (korábban Dzerzsinszkij Tiszti Tanosztály, parancsnoka 1950. november 1-től B. Szabó István áv. őrnagy volt).⁸⁴ Az iskola célja, középkaderek kiképzése, az állomány politikai, operatív és általános műveltségi színvonalának emelése volt. Vezetője a megalakuláskor Várad József áv. százados volt.

VI. (Jogi és Börtönügyi, majd Vizsgálati) Főosztály

A Főosztály feladata volt az ÁVH központi szervei és a vidéki osztályok által végzett nyílt nyomozások vezetése, míg a „különösen fontos” ügyekben maga a Főosztály végezte a nyomozást. Irányítása alá tartoztak az ÁVH börtönei, internáló- és munkatáborai, ahol „hálózati-operatív” munkát folytatott a letartóztatottak és az internáltak között.

Megalakuláskor dr. Décsi Gyula áv. ezredes került a Főosztály élére, majd fél év után Károlyi Márton áv. alezredes váltotta ezen a poszton. 1951. február 2-án Juhász László áv. ezredes vette át az irányítást, 1953. január 14-én pedig a III. Főosztály vezetőjét, Zsidi Gyula áv. ezredest bízták meg, egyenlőre ideiglenesen.⁸⁵ Márciusban véglegesítették a kinevezést, így Zsidi egészen az egységesített BM létrehozásáig vezette a Főosztályt. A főosztályvezető-helyettes megalakuláskor Vajda Tibor áv. őrnagy (egyben a VI/1. osztály vezetője), továbbá Károlyi Márton áv. alezredes voltak, míg utóbbit 1952. január 18-án végleg törölték az ÁVH állományából. 1952-től Micskó Rudolf töltötte be a helyettesi pozíciót egészen 1953. augusztusig, mikor is megbízták a BM Országos Tűzrendészeti Parancsnokság vezetésével.

VI/1. Osztály (Jogi, majd Vizsgálati)

Vezetője Károlyi Márton áv. alezredes, majd 1950. november 1-től Vajda Tibor áv. őrnagy volt.⁸⁶ (Az osztályvezető-helyettese 1950. november 1-től Szeifert József áv. főhadnagy volt.) 1951. december 10-ével a VI/1-d (vidéki) alosztályt osztállyá szervezik, VI/6. (Vidéki vizsgálati osztály) jelöléssel, mely a vidéki osztályok ellenőrzését végezte.⁸⁷

Egy 1953. január 2-án kelt parancs az osztályt megszüntette, és az alosztályaiból két önálló osztályt szerveztek:⁸⁸

a VI/1-a és -j alosztályokból: VI/3. osztály;

a VI/1-b és -c alosztályokból: VI/4. osztály.

VI/2. Osztály (Börtönügyi)

Vezetésével elsőként Princz Gyula áv. őrnagyot bízták meg, majd 1951. január 12-án Lőke Gyula áv. alezredes – korábban az V/1. Osztály vezetője – vette át az osztály irányítását. Lőkét 1952. augusztus 29-ével egyéves pártfőiskolára küldték, így amíg 1953. márciusában ismét átvette az osztály vezetését, Várkonyi Ferenc áv. őrnagy (korábban a IX. Főosztály *Szolgálati Osztályának* vezetője) töltötte be a posztot.⁸⁹

A VI/2. Osztály alegységei a börtönökben, internáló- és munkatáborokban belső fogoly őrszolgálatot végeztek, „általában fegyver nélkül”. Fegyveres szolgálatot a büntetőintézetek bejáratánál, kapu őrszolgálatban, fogolykísérő szolgálatban és külső területeken végzendő munkálatok biztosításakor láttak el.⁹⁰

Egy 1951. november 2-án kelt parancs az osztály szerveinél új megjelölést léptetett életbe, továbbá megbízta, vagy megerősítette azok vezetőit és helyetteseit:⁹¹

VI/2-a. alosztály (Szolgálati) – vezetője Németh Lajos áv. őrnagy;

VI/2-b. alosztály (Operatív) – vezetője 1952. május 23-ig Potecz Sándor áv. százados (korábban a kistarcsai tábor vezetője), egyben osztályvezető-helyettes, majd B. Szabó Gyula áv. főhadnagy;⁹²

VI/2-c. alosztály (Gazdasági) – vezetője Binszki János áv. főhadnagy;

VI/2-I. alosztály (ÁVH „Házifogda”, Budapest) – vezetője Urr József áv. főhadnagy, majd 1952. márciustól Csete József áv. százados⁹³ (korábban a Recski tábor parancsnoka);

VI/2-II. alosztály (Állambiztonsági Büntetőintézet, Conti utca) – vezetője Nagy Károly áv. őrnagy;

VI/2-III. alosztály (Állambiztonsági Büntetőintézet, Kozma utca) – vezetője 1951. májustól Bánkuti Antal áv. százados, majd 1952. december 30-tól Kómár Mihály áv. százados neve szerepel az iratokon, mint intézetvezető.⁹⁴

*VI/2-IV. alosztály (Állambiztonsági Fogház, Mosonyi utca)*⁹⁵ – vezetője 1950. júniustól Csillag György áv. főhadnagy, majd Bus József áv. hadnagy. 1952. márciustól Urr József áv. hadnagy vette át az intézet irányítását, majd egy év múlva Nagy Károly áv. őrnagy (korábban a Conti utcai börtön parancsnoka) váltotta ezen a poszton;

*VI/2-V. alosztály (Állambiztonsági Büntetőintézet, Vác)*⁹⁶ – vezetője Lehota István áv. őrnagy;

*VI/2-VI. alosztály (Internálótábor, Kistarcsa)*⁹⁷ – vezetője 1951. novemberig Potecz Sándor áv. százados, majd Urbán Rezső áv. főhadnagy;⁹⁸

VI/2-VII. alosztály (Internálótábor, Recsk) – vezetője 1950. júniustól Fóris Béla, majd 1951. augusztustól Csete József áv. századosok voltak. 1952. tavaszától Fazekas Péter áv. százados (korábban a VI/2-IX. alosztály vezetője) vette át a tábor irányítását, de a szabaduló leveleket 1953. tavaszán már Tóth Gyula bv. alezredes írta alá;

VI/2-VIII. alosztály (2. sz. Állambiztonsági Munkatábor, Tiszalök) – vezetője Kiss Kálmán áv. főhadnagy (1952-től bv. százados), majd 1953. júliustól Dornai Sándor bv. főhadnagy;⁹⁹

VI/2-IX. alosztály (Munkatábor, Kecskemét) – vezetője Fazekas Péter áv. százados, korábban osztályvezető helyettes.

A már korábban említett osztályok közül, az 1953. január 2-án felállításra kerülő **VI/3. (Kémelhárító Vizsgáló) Osztály** vezetésével Balázs Béla áv. őrnagyot, míg a **VI/4. (Belső Elhárító Vizsgáló) Osztály** vezetésével Kapitány István áv. századost bízták meg. Az 1951. december 10-én megalakuló **VI/6. (Vidéki vizsgáló) Osztály** irányítását Szeifert József áv. százados (korábban a VI/1. Osztály helyettes vezetője) végezte, helyettese 1952. május 23-tól Barkóczi Pál áv. főhadnagy volt.

VII. (Gazdasági, majd Anyagellátó) Főosztály

A Főosztály volt hivatott intézni az ÁVH gazdasági és pénzügyeit, vezetője közvetlen alá volt rendelve az ÁVH vezetőjének. Megalakuláskor Érsek Tibor áv. alezredes irányította a Főosztályt 1951. november 30-ig, majd törölték az állományból, és Gajda Marcell áv. őrnagy (előtte a VII/1. osztály vezetője) követte a poszton.¹⁰⁰

VII/1. Osztály (Pénzügyi)

Vezetője 1951. november 30-ig Gajda Marcell áv. őrnagy.

VII/2. Osztály (Anyagellátó)

Vezetője Szirtes Zoltán áv. százados, majd 1951. július 6-tól Darvas József áv. főhadnagy.¹⁰¹

VII/3. Osztály (Gépjárműosztály)

Az osztály vezetője Szabolcsi Mihály áv. őrnagy, majd 1951. május 18-tól Znamenák István áv. százados vette át az irányítását.¹⁰²

VII/4. Osztály (Központi anyagellátó)

Vezetője a megalakuláskor Csapó Andor áv. alezredes volt, aki az 1951. november 27-i átszervezésig irányította az osztályt. Ekkor az anyagellátásért felelős alosztályt leválasztották, és X/4. jelöléssel új Gazdasági Osztályt szerveztek belőle. Az osztály vezetésével Csapó Andort bízták meg.¹⁰³ (Erről lásd bővebben majd az ÁVH közvetlen szerveinél.) A VII/4. Osztály feladata marad ezt követően az összes főosztályok és osztályok részére berendezés, ruházat, élelem, személyi felszerelés és illetményezés, valamint a műszaki karbantartás és takarítás. Élére ideiglenes megbízással Rigó György áv. hadnagy került.

VII/5. Osztály (Építési és elhelyezési)

Az osztály 1950. október 28-ával alakult meg, vezetője Hantos László áv. ezredes.

VII/6. Osztály (Egészségügyi)

Az osztály – mint már fentebb arról szó volt – 1950. szeptember 1-én alakult meg, elődje az V/3. (Főorvosi Hivatal) Osztály. Ekkor dr. Bálint István áv. orvos ezredest bízták meg az Osztály vezetésével (helyettese dr. Körösi Andor áv. orvos alezredes), aki egészen az 1952. január 25-i átszervezésig maradt ezen a poszton. Ekkor ugyanis az osztályt átszervezték, és X/5. jelöléssel egy új Egészségügyi Osztályt hoztak létre, melynek régi-új vezetője dr. Bálint István lett.¹⁰⁴ (Erről lásd bővebben majd ÁVH Közvetlen Szervek)

VII/7. Osztály (Fegyver- és Lőszerosztály)

Az osztály 1951. április 14-vel alakult meg,¹⁰⁵ vezetője először Pálinkási Ferenc áv. százados, majd 1952. március 3-tól Fátrai László áv. százados volt. Feladata a fegyverszertár kezelése, az ÁVH szerveinek fegyverrel és lőszerrel való ellátása.¹⁰⁶

VII/8. Osztály (Tervezési és Szervezési)

Az ÁVH vezetőjének 1951. július 6-án kelt parancsa rendelkezett az osztály felállításáról, élére Szirtes Zoltán áv. százados került.¹⁰⁷

VII/9. Osztály (Technikai-műszaki ellátó)

1952. március 3-i parancs után került sor a VII/7. Osztály átszervezésére, melynek egy részét leválasztva hozták létre a VII/9. Osztályt. Feladata az ÁVH szerveinek műszaki anyag, robbanóanyag, műszaki erődítések, vegyvédelmi anyagok, valamint híradástechnikai anyagokkal való ellátása, azok folyamatos biztosítása volt. Irányításával a VII/7. Osztály korábbi vezetőjét, Pálinkási Ferenc áv. századost bízták meg.¹⁰⁸

1952. augusztus 22-én kelt, az ÁVH vezetőjének 040. számú parancsa a teljes Főosztályt átszervezte: az ÁVH Határőrség és Belső Karhatalom Hadtápparancsnokság megszűnik, és az ÁVH valamennyi szervére kiterjedő egységes, központi Főosztályt alakítottak ki, VII. (Anyagellátó) Főosztály megjelöléssel és elnevezéssel. Feladata az ÁVH anyagi szükségletének megtervezése, biztosítása, beszerzése, tárolása és elosztása az egyes szervek szükséglete szerint, a Hatóság vezetőjének irányelvei alapján. A

Főosztály vezetője egyben az ÁVH vezetőjének helyettese is volt gazdasági téren, annak közvetlen alárendelve.¹⁰⁹

A Főosztály szervezeti felépítése az alábbiak szerint módosult:

VII/1. Osztály (Pénzügyi)

Vezetője 1952. december 5-től Juhász Imre áv. százados;

VII/2. Osztály (Építési és elhelyezési)

Vezetője Hantos László áv. alezredes;

VII/3. Osztály (Ellenőrzési) – újonnan alakul;

VII/4. Osztály (Terv- és szervezési)

Vezetője ideiglenes megbízáttal Diamant István áv. százados;

VII/5. Osztály (Személyzeti és kiképzési) – újonnan alakul;

Helyettes vezetője Csiki István áv. százados. 1952;

VII/6. Osztály (Élelmezési) – újonnan alakul;

VII/7. Osztály (Fegyver- és lőszerosztály)

VII/8. Osztály (Gépjárműosztály)

Helyettes vezetője Ambrus József áv. főhadnagy;

VII/9. Osztály (Híradástechnikai és műszaki)

VII/10. Osztály (Ruházat, vonatanyag, irodaszer)

Budapesti Ellátó Osztály

Központi Anyagszertár

VIII. (Hírszerző) Főosztály

1951. szeptember 28-ával alakult meg, amikor a X/3. Osztályt főosztállyá szervezték VIII. Főosztály megjelöléssel.¹¹⁰ Vezetésével Farkas Vladimir áv. alezredest (korábban a III. Főosztály vezetője) bízták meg, helyettese Tihanyi János áv. őrnagy (korábban a X/3. Osztály vezetője) volt.

VIII/1. Osztály (Jugoszláv hírszerzés)

A X/3-a alosztály osztállyá szervezésével alakult meg, vezetője Török Pál áv. százados, majd Vértes János áv. őrnagy (korábban a VIII/2. Osztály vezetője). A VIII. Főosztály alosztályainak szervezetére vonatkozóan egy 1952. július 29-én kelt parancs áll rendelkezésünkre:¹¹¹

A-alsztály – vezetője: Márványközi István áv. százados;

B-alsztály – vezetője: Sipos Károly áv. főhadnagy;

C-alsztály – vezetője: Koppány József áv. főhadnagy;

D-alsztály – vezetője: Rossz Gyula áv. főhadnagy;

E-alsztály – vezetője: Csonka István áv. főhadnagy;

F-alsztály – vezetője: Stoll Dániel áv. főhadnagy.

VIII/2. Osztály (Angol és amerikai hírszerzés)

A X/3-b alosztályból alakult, vezetői elsőként Vértes János áv. őrnagy, majd Vadász Tibor áv. százados voltak. Alosztályai a következők voltak:

A-alsztály – vezetője: Ikladi Lajos áv. százados;

B-alsztály – vezetője: Sogór Gyula áv. százados;

C-osztály – vezetője: Dénes Miklós áv. százados;
D-osztály – vezetője: Varga János áv. százados.

VIII/3. Osztály (Nyugat-európai hírszerzés)

A X/3-c osztályból alakult, vezetője 1951. szeptember 28-tól dr. Bauer Miklós áv. őrnagy (korábban a X/3. osztályvezető-helyettese), helyettes vezetője pedig Kovács Zoltán áv. főhadnagy volt. Alosztályai:

A-osztály – vezetője: Ágoston Kálmán áv. hadnagy,
B-osztály – vezetője: Sas László áv. főhadnagy.

VIII/4. Osztály (Emigrációs hírszerzés)

A X/3-d osztály osztállyá szervezésével alakult meg, vezetői Esztergályos Ferenc áv. hadnagy, majd 1952-től Horváth Árpád áv. százados (korábban a VIII/5. Osztály vezetője) voltak.

VIII/5. Osztály (Küldetés- és elhárítási)

A X/3-e osztályból alakult meg, vezetője Horváth Árpád áv. százados, majd Mészáros István áv. százados (korábban a X/3-e osztály vezetője) volt.

A-osztály – vezetője: Tóth Pál áv. főhadnagy;
B-osztály – vezetője: Hajósi János áv. főhadnagy;
C-osztály – vezetője: Háder Károly áv. főhadnagy;
D-osztály – vezetője: Tóth István áv. hadnagy.

IX. Főosztály (Belső Karhatalom)

Az ÁVH Titkársága 1952. február 23-i határozata alapján, 1952. május 15-ével az ÁVH Belső Karhatalom különvált a Határőrségtől, IX. Főosztály megjelöléssel.¹¹² Élére elsőként az ekkor áv. alezredessé előléptetett Kristóf Istvánt (korábban a IV/1. Osztály vezetésével ideiglenesen megbízva) nevezték ki, helyettese 1952. december 5-től Adorján Gyula áv. őrnagy volt, aki egészen 1954. január 18-ig töltötte be ezt a posztot. Alárendeltségébe 4 karhatalmi, 8 őrségi és 1 tartalék zászlóalj tartozott, valamint a Budapesti zászlóalj és a Tiszthelyettesi Iskola Szombathelyen.

Szolgálati Osztály - vezetője a megalakuláskor Várkonyi Ferenc áv. őrnagy 1952. augusztus 29-ig, majd Ecseri Tibor áv. őrnagy;

Káderosztály – vezetője Szigeti Zoltán áv. őrnagy, majd 1952. augusztus 29-től Tarkó Lajos áv. százados;

Kiképzési Osztály – vezetője 1952. október 3-tól Palkovics István áv. őrnagy.

Az ÁVH közvetlen szervei:

X/1. Osztály (Kormány- és Pártórség)

Az iratok tanúsága szerint már 1950-ben használták a X/1. megjelölést a Pártórség Osztályra, de ténylegesen 1951-ben épült be az ÁVH szervezetébe, önálló szervként, közvetlenül alárendelve a Hatóság vezetőjének. (Ezt megelőzően az ÁVH vezetőjének első helyettese alárendeltségébe tartozott) Az osztály feladata volt gondoskodni a párt és a kormány vezetőinek személyes biztonságáról, valamint őrizte, szükség esetén pedig védte a főbb pártintézményeket.

Vezetője 1949. december 30-tól Moravetz László áv. alezredes, majd miután 1951. május 18-án felmentették és törölték az állományból, Jamrich Mihály áv. alezredes (1952. márciustól ezredes) vette át az osztály irányítását,¹¹³ helyettese Veres Mihály áv. százados volt. 1952. decemberében Jamrichot operatív iskolára küldték a Szovjetunióba, ahonnan 1953-ban visszahívták, és májusban ismét megbízták az osztály irányításával

(helyettese Kiss Dezső áv. őrnagy). Jamrich Mihály az egységesített BM létrejöttével megalakuló XIII. (Kormányőrség) Osztályt még egészen 1956-ig vezette. (Arra vonatkozóan nincs adatunk, hogy a köztes időben ki irányította az osztályt)

1953. május 15-ével 7 alosztály felállítását rendelte el Piros László áv. vezérőrnagy:¹¹⁴

X/1-a. alosztály – vezetője Mészáros Sándor áv. őrnagy;

X/1-b. alosztály – vezetője 1953. májusig Brusinszki Ferenc áv. őrnagy, majd Kósa János áv. százados;

X/1-c. alosztály – vezetője 1953. májustól Brusinszki Ferenc áv. őrnagy;

X/1-d. alosztály – vezetője Nagy Antal áv. százados;

X/1-e. alosztály – vezetője Kónyi Alajos áv. százados;

X/1-g alosztály – vezetője Koleszár János áv. százados.

Valamint:

I. század – parancsnoka Ács István áv. százados;

II. század – parancsnoka Görög István áv. főhadnagy;

III. század – parancsnoka Sztari János áv. alhadnagy;

IV. század – parancsnoka Németh József áv. hadnagy;

V. század – parancsnoka Borsós János áv. hadnagy.

X/2. (Tájékoztatási) Osztály

Korábban *Információs Osztály* néven az ÁVH vezetője első helyettesének volt közvetlenül alárendelve. Feladata volt az ÁVH minden területéről származó információk begyűjtése, azok összefoglalása és továbbítása a legfőbb pártvezetés részére.¹¹⁵ Később, – valószínűleg az 1951. év első felében – önálló osztályként, közvetlenül az ÁVH vezetője alá rendelték, X/2. megjelöléssel.

Vezetője a megalakuláskor Wágner Anna áv. alezredes volt, majd 1950. november 17-től Szendy György áv. őrnagy (korábban az ÁVH Titkárság vezetője) vette át az osztály irányítását. Őt Kovács Endréné áv. százados váltotta, majd 1952. október 10-től Rajki Sándor áv. őrnagy (korábban az V. Főosztály vezető-helyettese) vezette az osztályt, egészen az egységesített BM létrejöttéig.

X/3. (Operatív Technikai) Osztály

Kétszer is megalakították az osztályt. Először egy 1950. augusztus 25-én kelt parancs, az I/5. Osztály elnevezését azonnali hatállyal X/3. (Államvédelmi Hírszerző) Osztály elnevezésre változtatta, és egyidejűleg a III. Főosztály vezetőjének irányítása alá rendelte. (Lásd: I/5. Osztály). Majd 1951. szeptember 28-án az osztályt főosztállyá szervezték (VIII. Főosztály), ezzel együtt osztállyá vonták össze a III/2. osztálytörzset, a III/2-b, a III/2-c és a III/2-d alosztályokat (lásd: III/2. Osztály), és így alakult meg a X/3. (Operatív Technikai) Osztály, közvetlen alárendelve az ÁVH vezetőjének.

Első vezetője 1951. szeptember 28-ig Tihanyi János áv. őrnagy volt (helyettese Fehér Sándor áv. őrnagy, majd 1951. március 23-tól dr. Bauer Miklós áv. százados), majd Tárnoki János áv. őrnagy (előtte III/2. Osztály vezetője) irányította az osztályt, de egy hónap múlva felmentették. Helyére 1951. október 27-től Béres Pál áv. százados (előtte ugyanitt osztályvezető-helyettes) került.¹¹⁶

Az 1951. november 22-én kelt parancs átszervezte az alosztályok, mely az alábbiak szerint alakult:¹¹⁷

X/3-a. alosztály – vezetője 1950. november 1-ig Gelber Miklós áv. főhadnagy ideiglenes megbízatással, majd Fehér Sándor áv. őrnagy, 1951. november 22-től pedig Némethi Tibor áv. főhadnagy;

X/3-b alosztály – vezetője Markó Imre áv. őrnagy;

X/3-c alosztály – vezetője Imre Mátyás áv. százados;

X/3-d alosztály – vezetője Kunos László áv. százados;

X/3-e alosztály – vezetője 1950. november 1-ig Mészáros István áv. főhadnagy ideiglenes megbízatással, majd Horváth Árpád áv. százados, 1951. november 22-től pedig Rudas Ilona áv. hadnagy.

X/4. (Gazdasági) Osztály

1951. november 27-ével alakult meg, amikor a VII/4. Osztály ellátó szervéből új, önálló osztály felállításáról rendelkezett az ÁVH vezetőjének 96. számú parancsa. (Lásd: VII/4. Osztály). Az így létrejött X/4. Osztály feladata volt a központi épület és a VIII. Főosztályhoz tartozó épületek műszaki karbantartása, konspiratív célra használt házak, lakások megszerzése és karbantartása, valamint kisebb méretű „bizalmas” építkezések és átalakítások lebonyolítása. Az osztály felügyeletével a VIII. Főosztály vezetőjét (ekkor Farkas Vladimir áv. alezredes) bízták meg.¹¹⁸

Az osztály első vezetője Csapó Andor áv. alezredes volt (helyettese Komendó János áv. őrnagy), akit 1953. január 30-tól Bácsvány János áv. százados követett ezen a poszton.

Alosztályairól egyenlőre keveset tudunk:

a alosztály;

b alosztály – vezetője Olajos Imre áv. főhadnagy;

c alosztály – vezetője Vándor Ferenc áv. százados;

d alosztály – vezetője Nagy István áv. főhadnagy.

X/5. (Egészségügyi) Osztály

Az osztály „elődje” 1950. szeptember 1-ig V/3. (Főorvosi Hivatal) Osztály, majd az 1952. január 25-i átszervezésig a VII. Főosztály szervezetébe tagozódott. (Lásd VII/6. Osztály). Ezt követően hoztak létre egy egységes egészségügyi osztályt X/5. megjelöléssel, dr. Bálint István áv. orvos ezredes folytatólagos vezetésével. Az osztályvezető helyettese dr. Kőrösi Andor áv. orvos alezredes volt.

Az osztály megalakulásáról rendelkező parancs egyben az irányítást és az ellenőrzést közvetlen az ÁVH vezetőjének első helyettese (ekkor Ferencsik József áv. alezredes) alá rendelte.¹¹⁹ Feladata volt szervezeten összefogni, irányítani és ellenőrizni az ÁVH egészségügyi munkáját, rendszeres szűrővizsgálatot, orvosi tanácsadást és kezelést biztosítani a Hatóság beosztottai részére.

ÁVH Ellenőrzési Osztály

1951. április 12-én alakult meg, az ÁVH vezetőjének közvetlen alárendelve. Feladata a kiadott parancsok végrehajtásának ellenőrzése, az ÁVH összes szervei munkájának mindenre kiterjedő, időnkénti vizsgálata. Mindezek végrehajtására egy 8 főből álló osztály felállítását rendelte el az ÁVH vezetője.¹²⁰ Az osztály élére Bakos Pál áv. alezredes került, helyettesei Kenessei Tamás áv. százados, majd 1952. februártól Pálmai Imre áv. főhadnagy voltak.

ÁVH Hírközpont

1951. február 16-án kelt parancs a III/2-f alosztályt megszüntette és Hírközpont néven új osztályt szerveztek belőle, melyet az ÁVH Titkárságnak rendeltek alá. (Később az ÁVH vezetőjének közvetlen alárendeltségébe kerül.) Vezetője az egységesített BM létrejöttéig Kurta János áv. alezredes, helyettese 1952-től Dobány Imre áv. százados volt.

ÁVH Sportosztály

A Hatóság vezetőjének 1951. október 6-án kelt parancsa, az ÁVH keretén belül Bástya Sport Központ néven önálló osztály felállítását rendelte el. Az osztályt szervezetileg a Hatóság egyik helyettes vezetője, konkrétan Piros László áv. vezérőrnagy közvetlen alárendeltségébe helyezte. Vezetésével Somogyi János áv. alezredest bízták meg, aki egészen 1953. augusztusig irányította az osztályt. Helyettese Tihanyi György áv. százados volt. Feladata tervszerű sportszervezés az ÁVH alakulatai felé, valamint a

„tömegsport mozgalom” megalakítása és kiterjesztése annak érdekében, hogy a Hatóság beosztottait „edzettebbé és állóképesebbé” tegye.¹²¹

ÁVH Kultúrosztály

1950. július 15-én hozták létre, az ÁVH vezetőjének közvetlen alárendelve. Az osztály foglalkozott többek között a könyvtári munkával, könyvterjesztéssel, filmvetítéssel, közönségszervezéssel, dekorációk készítésével, valamint irányította az ÁVH ének- és táncegyüttesét. Vezetői Gát István áv. százados, majd 1951. szeptember 7-től Kónya Lajos áv. őrnagy voltak.

ÁVH Budapesti Osztály

Az osztály 1951. január 24-ével került felállításra, közvetlenül az ÁVH vezetőjének alárendelve.¹²² (Azt megelőzően az elnevezése ÁVH Budapesti Állománya volt) Feladata a Budapest területén élő „szervezetlen lakosság”¹²³, valamint a városi és kerületi üzemek, hivatalok, szervezetek hálózati-operatív biztosítása. Az osztály alárendelt szervei a kerületi alosztályok, melyeket a főváros minden kerületében felállítottak. A Budapest Osztály vezetője az egységesített BM felállításáig Sándor Imre áv. őrnagy (korábban az I/1. Osztály vezetője) volt, helyettese Znamenák György áv. őrnagy.

Az ÁVH vidéki szervei:

Megyei osztályok

1950. május 12-vel az ÁVH vidéki osztályainak addigi szervezete megszűnt, és az új közigazgatási székhelyeken önálló államvédelmi osztályokat hoztak létre. Az osztályokat a megyeszékhely után nevezték el.¹²⁴ (Kivéve a Csongrád megyét, ahol az ÁVH Szegedi Osztálya működött). Az így felállított 19 vármegyei osztály – melyeken belül 6 alosztályt, titkárságot, személyzeti csoportot és nyilvántartó csoportot rendszeresítettek – irányításáról és ellenőrzéséről egy 1950. június 29-én kelt parancs rendelkezett. Eszerint a megyei osztályok irányítása és ellenőrzése az I. Főosztály vezetőjének hatáskörébe került.¹²⁵ (Az I/1. Osztály 1951. április 5-i megszűnésével a megyei osztályok általános irányítását a Hatóság vezetőjének első helyettese vette át. Lásd: I/1. Osztály.)

Az egyes megyei alosztályok és csoportok irányítása és ellenőrzése azonban közel sem volt egységes. A titkárságok működéséért az ÁVH Titkársága, a személyzeti csoport munkájáért az V/1. Osztály, a nyilvántartó csoportokért pedig a III/3. osztály volt felelős. Továbbá az **I. alosztály** az I/2., a **II. alosztály** az I/3., a **III. alosztály** az I/4., a **IV. alosztály** a III/1, az **V. alosztály**¹²⁶ a III/2., a **VI. alosztály** a VI/1. osztályok irányítása és ellenőrzése alá tartozott.¹²⁷ A megyei osztályok alárendeltségébe tartozott továbbá még közlekedési alosztály is, amelynek feladata a közlekedés vidéki objektumainak elhárítása volt.

Ezen a kissé kaotikus irányítási rendszeren a már fentebb említett 1951. április 5-én kiadott parancs változtatott, mert ezután a megyei osztályok operatív munkájának irányítását az illetékes központi osztályok vezetői végezték a megyei osztályvezetőkön keresztül. A megyei osztályok általános irányítását a Hatóság vezetőjének első helyettese végezte, munkáját pedig egy, a közvetlen irányítása alatt álló, 6 fős vidéki előadói csoport segítette.¹²⁸ (Lásd: I/1. Osztály)

Az ÁVH vezetője 1950. szeptember 1-én rendelkezett az egyes vidéki kirendeltségek felállításáról, valamint a már meglévők megerősítéséről.¹²⁹

1951. november 1-i hatállyal a megyei osztályok elnevezését megváltoztatták, és a megyeszékhely helyett az egyes osztályokat a megyék szerint jelölte.¹³⁰ A vidéki osztályok részletezésénél már ezt a jelölést használjuk, feltüntetve a korábbi elnevezést is.

Az egységesített Belügyminisztérium létrejöttével, 1953. szeptember 15-ig Budapesten és valamennyi megyében egységes megyei főosztályokat szerveztek, melyek

vezetőiről szeptember 16-án kelt, 08. számú parancsában rendelkezett a belügyminiszter.¹³¹

ÁVH Baranya megyei Osztály – előtte ÁVH Pécsi Osztálya.

Élére 1950. február 16-ával Komlós János áv. százados került, majd 1953. április 27-ig Szabó István áv. őrnagy irányította az osztályt. Helyetteseik Gerendai László áv. százados, majd 1952. május 23-tól Nyirfalvi Károly áv. főhadnagy voltak.¹³²

ÁVH Bács-Kiskun megyei Osztály – előtte ÁVH Kecskeméti Osztálya.

Vezetője M. Orbán Miklós áv. őrnagy volt, aki 1953. június 9-ig töltötte be a pozíciót. Őt Szabó Károly áv. őrnagy (korábban a Győr-Sopron megyei, majd a Bács-Kiskun megyei osztályok helyettes vezetője) követte,¹³³ aki az 1953. szeptemberi, főosztályra szervezést követően, még 1954. augusztus 1-ig állt a BM megyei főosztálya élén.¹³⁴ Helyetteseik Barta István áv. főhadnagy, majd Szabó Károly áv. százados és Polgár László áv. hadnagy voltak.

ÁVH Békés megyei Osztály – előtte ÁVH Békéscsabai Osztálya.

Az osztály vezetője Habuda Zsigmond áv. százados volt 1951. november 29-ig, majd a BM megyei főosztályának megszervezéséig Arany László áv. százados töltötte be a pozíciót.¹³⁵ Az osztályvezető helyettesek Pálinkás Ferenc áv. hadnagy és Lehoczki László áv. főhadnagy voltak.

ÁVH Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Osztály – előtte ÁVH Miskolci Osztálya.

Az osztály élére elsőként Bakos Pál áv. őrnagy került,¹³⁶ akit Szabó Márton áv. százados követett 1951. január 5-től. 1952. március 8-ig Marton Béla áv. százados irányította az osztályt,¹³⁷ majd egészen 1956. január 27-ig Dáni János áv. őrnagy töltötte be először az osztályvezetői, majd a főosztályvezetői pozíciót. Az osztályvezető helyettesek nem váltották ilyen sűrűn egymást: 1950. május 12. és 1953. szeptember 16. között Angyal András áv. főhadnagy töltötte be a pozíciót.

ÁVH Csongrád megyei Osztály – előtte ÁVH Szegedi Osztálya.

Vezetője Tatai István áv. őrnagy volt, helyettese Kelemen Miklós áv. százados.

ÁVH Fehér megyei Osztály – előtte ÁVH Székesfehérvári Osztálya.

Az osztályt 1953. augusztus 17-ig Mester József áv. százados irányította, helyettese Déri György áv. százados volt.

ÁVH Győr-Sopron megyei Osztály – előtte ÁVH Győri Osztálya.

Az osztályt 1952. március 8-ig Muzslai József áv. százados, majd decemberig Dobróka János áv. őrnagy (korábban az I/3. Osztály helyettes vezetője) irányította.¹³⁸ Az őt követő Gáli István áv. százados az egységesített BM felállításáig vezette az osztályt. Helyetteseik Gyovai Sándor, majd Szabó Károly áv. századosok voltak.

ÁVH Hajdú-Bihar megyei Osztály – előtte ÁVH Debreceni Osztálya.

Vezetője megalakuláskor Lombos Lajos áv. őrnagy volt, majd 1950. május 12-től H. Tóth László áv. százados került az osztály élére.¹³⁹ 1951. január 5-től Dejczó Károly áv. százados vette át az irányítást. Őt a I. (Hálózati) Főosztály korábbi vezetője, Ferencsik József áv. ezredes váltotta 1953. január 14-től, aki 1954. július 21-ig állt, az akkor már BM Hajdú-Bihar megyei Főosztály élén. Osztályvezető-helyettes a megalakuláskor Tamás András, majd Surmann István áv. főhadnagyk voltak.

ÁVH Heves megyei Osztály – előtte ÁVH Egri Osztálya.

Megalakuláskor Varga Sándor áv. százados kapta meg az osztály irányítását,¹⁴⁰ majd 1950. május 12-től Müller Gyula áv. százados került a helyére, aki 1956. szeptember 16-ig maradt ezen a poszton. Az osztály helyettes vezetője először Havasi László áv. százados, majd Knez András áv. főhadnagy volt.

ÁVH Komárom megyei Osztály – előtte *ÁVH Tatabányai Osztálya*.

Az osztályt 1953. január 3-ig Gábor András áv. százados vezette, majd utána megbízott vezetőt neveztek ki Mozsolits Sándor áv. főhadnagy személyében, akit augusztusban fegyelmi úton, azonnali hatállyal elbocsátottak. Az osztály helyettes-vezetői sűrűn váltották egymást: a megalakuláskor Németh Nándor áv. hadnagy töltötte be a pozíciót, majd Bocskai Mihály és Mozsolits Sándor áv. főhadnagyk következtek. Ez utóbbi vezetői kinevezését követően Kovács Tibor áv. százados látta el a helyettesi teendőket.

ÁVH Nógrád megyei Osztály – előtte *ÁVH Salgótarjáni Osztálya*.

Vezetője 1951. szeptember 24-ig Bing Géza áv. százados volt, majd a BM megyei főosztályok megalakulásáig Rácz Károly áv. százados irányította az osztályt. Helyetteseik Péter Kornél, majd Haraszi János áv. főhadnagyk voltak.

ÁVH Pest megyei Osztály – előtte *ÁVH Budakörnyéki Osztálya*.

Megalakuláskor az osztály élére Komlós János áv. százados került, majd rövid idő után, 1950. február 17-től Dobróka János áv. százados váltotta fel. 1953. június 9-én még kinevezték az osztály élére Takács Imre áv. századost,¹⁴¹ aki a BM megyei főosztályok megszervezését követően egészen 1954. július 21-ig vezette a Pest megyei Főosztályt. Az osztály helyettes vezetője 1952. november 14. és 1953. augusztus 17. között Toldi Ferenc áv. őrnagy volt.

ÁVH Somogy megyei Osztály – előtte *ÁVH Kaposvári Osztálya*.

Az osztály vezetője 1953. június 9-től Czene Mihály áv. őrnagy volt.¹⁴² A helyettes vezetők Müller Gyula és Bíró (2.) Sándor áv. főhadnagyk voltak.

ÁVH Szabolcs-Szatmár megyei Osztály – előtte *ÁVH Nyíregyházi Osztálya*.

Megalakuláskor Pallagh Sándor áv. századost bízták meg az osztály vezetésével,¹⁴³ akit 1952. június 20-án váltottak le, és bocsátottak el az ÁVH állományából. A vezető-helyettesi teendőket elsőként Gerendai László, Daruka János áv. főhadnagyk látták el, majd 1953. szeptember 11-ig Jerabek Kálmán áv. százados töltötte be a posztot.

ÁVH Szolnok megyei Osztály – előtte *ÁVH Szolnoki Osztálya*.

Az osztály vezetői H. Tóth László áv. százados, majd 1953. június 9-től Kiss József áv. őrnagy (korábban itt helyettes vezető)¹⁴⁴ voltak.

ÁVH Tolna megyei Osztály – előtte *ÁVH Szekszárdi Osztálya*.

Az osztályt 1952. március 21-ig Vörös Balog Lajos áv. főhadnagy vezette, majd Gál Ferenc áv. főhadnagy töltötte be a pozíciót 1952. december 5-ig. Utána ideiglenes vezetőt bízták meg Papolcsi János áv. főhadnagy személyében, aki 1953. szeptemberi főosztályá szervezésig irányította a Főosztályt. Az osztály helyettes vezetője 1952. október 17-ig Kaczur Géza áv. főhadnagy volt.

ÁVH Vas megyei Osztály – előtte *ÁVH Szombathelyi Osztálya*.

Az osztályt 1951. október 27-ig Kucsera László áv. őrnagy (később az I/3. Osztály vezetője) irányította, majd Beck Ferenc áv. százados kapott megbízást.¹⁴⁵ 1952. március 8-tól Gerendai László áv. százados (korábban az ÁVH Baranya megyei Osztályának helyettes vezetője) állt az osztály élén,¹⁴⁶ aki egészen az egységesített BM felállításáig maradt ebben a pozícióban. Az osztály helyettes vezetője 1952. május 23-tól Barta István áv. főhadnagy (korábban az ÁVH Bács-Kiskun megyei Osztályának helyettes vezetője) volt.

ÁVH Veszprém megyei Osztály – előtte *ÁVH Veszprémi Osztálya*.

Vezetésével elsőként Marton Béla áv. századost (később az ÁVH Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Osztályának vezetője) bízták meg, majd 1951. november 16-tól Havasi László áv. százados került az osztály élére. Őt 1952. december 19-től Bagi Mihály áv. őrnagy követte, aki az egységesített BM felállítását követően is tovább vezette az

osztályt. Egy helyettes vezetőről tudunk Tamás András áv. százados személyében, aki 1953. szeptember 16-ig töltötte be a posztot.

ÁVH Zala megyei Osztály – előtte ÁVH Zalaegerszegi Osztálya.

Az osztály vezetője 1951-ben Thomann Ferenc áv. százados volt, 1953. június 9-én pedig Gál Ferenc áv. őrnagyot bízták meg az irányítással,¹⁴⁷ aki egészen 1954. augusztus 1-ig töltötte be ezt a pozíciót. Az osztály helyettes vezetője 1951-ben Takács Ferenc áv. főhadnagy volt.

Az ÁVH egyéb szervei:

Államvédelmi Hatóság Kollégiuma

Az ÁVH vezetőjének közvetlenül alárendelt konzultatív testület volt. A Kollégiumot 1950 tavaszán állították fel azzal a rendeltetéssel, hogy segítse a Hatóság vezetőjének munkáját döntései előkészítésében, a vezetők beszámoltatásában és ellenőrzésében. Péter Gábor mellett tagjai volt még a testületnek a vezető-helyettesek, így Piros László, Balog Béla, majd Ferencsik József, Kutika Károly, Lakatos Dezső, valamint Koczina Gyula, az ÁVH párttitkára, Farkas Vladimir és más meghívottak.

A Belügyminisztérium és az Államvédelmi Hatóság összevonásával létrejött Belügyminisztérium új szervezeti felépítéséről az 1953. július 22-én kelt, 01. számú belügyminiszteri parancs rendelkezett. Már az itt feltüntetett központi szervekből és azok kinevezett vezetőiből kiderül, hogy gyakorlatilag az ÁVH szinte teljes szervezetét és állományát „átvette” a Belügyminisztérium, vagyis a szervezet korábbi önállósága megszűnt ugyan, de lényegében megalakult a régi-új ÁVH.

A kutatás során vizsgált iratanyagok, elsősorban állományparancsok és az ezekből készült összesítés egyik szembetűnő momentuma az a nagymértékű fluktuáció, amely az önálló szervként működő ÁVH állományában nyomon követhető. A parancsokban olvashatunk kisebb részt fenyítésekről, lefokozásokról, áthelyezésekről, vagy elmarasztaló bírósági ítéletekről is, melyek azonban – az utóbbi két esetet leszámítva – nem mindig jártak pozícióvesztéssel is. A leváltások, felmentések leggyakoribb oka az 1952–1953-ban lezajló kádercserében keresendő. Erre az időszakra nagyrészt eltűnnek az „alapító atyák”, akik egyik pillanatról a másikra váltak kedvezményezettekbe a rendszer büntetett kádereivé. Folyamatosan termelt ki az ÁVH egy olyan megbízható és fejlődőképes „munkás-paraszt” káderállományt, akik különböző gyorstalpaló pártiskolák, állambiztonsági tisztképzők elvégzésével nyertek bizalmat és teret a kommunista pártnál és a Hatóságágnál. Sokak olyannyira, hogy állambiztonsági „karrierjük” még a '70-es, vagy akár a '80-as évekig is nyomon követhető.

¹ Az Államvédelmi Hatóság szervezettörténetével Boreczky Beatrix 1999-ben megjelent tanulmánya foglalkozott részletesebben: Boreczky Beatrix: Az Államvédelmi Hatóság szervezete, 1950–1953. In: *Trezor I. A Történeti Hivatal Évkönyve 1999*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal, 1999. 91–114. Az azóta előkerült és hozzáférhetővé vált iratanyagok már a korábnál bőségesebb információkkal és adatokkal szolgálnak, finomítva és pontosítva a már meglévő ismereteinket.

² A kutatás természetesen igyekezett feltárni a tanulmányban szereplő államvédelmi tisztek részletes életrajzát is, melyet az ÁBTL munkatársa, Fekete Edit végzett. Ezek terjedelmi okok miatt jelen tanulmányban nem közölhetőek, később, más formában jelennek meg.

³ Az eddigi kutatás nem tekinthető véglegesnek, hiszen a források szétszórtsága, esetenként hiánya következtében nem teljes a vezetők névsora, és néhány szervezeti egység feladatköre sem ismert még. A kutatás másrészt nem zárult le 1953-mal, hiszen az egységesített Belügyminisztérium gyakorlatilag a korábbi ÁVH teljes állományát átvette és foglalkoztatta.

⁴ Az Útlevel Osztály, a KEOKH, a Gazdasági Rendészet operatív alosztálya, valamint a Határ-, Folyam- és Légirendészet már 1948 szeptemberében az akkor megalakult BM ÁVH-hoz került.

⁵ Az MDP KV PB 1950. február 20-i határozatából. Idézi Szakács Sándor–Zinner Tibor: *A háború „megváltozott természete”. Adatok és adalékok, tények és összefüggések, 1944–1945*. Budapest, Génus Gold Rt.–Baththyány Társaság, 1997. 130.

⁶ Az MDP KV Titkársága 1948. szeptember 7-i ülésén határozott az ÁVO Hatósággá (BM ÁVH) szervezéséről, és egyben arról is, hogy a fegyveres erők ügyeit legfelső szinten addig kézben tartó két önálló szervet (ti. a Belügyi Bizottság és a HM Katonai Bizottság) az MDP Államvédelmi Bizottsága néven egyesíti. Erről lásd bővebben, Gyarmati György: Kádár János és a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága. Fordulat és folyamatosság a kommunista párt politikájában, 1948-ban. In: *Trezor I.* i. m. 115–145.; Germuska Pál–Nagy Tamás: Az MDP Államvédelmi Bizottsága, Honvédelmi Bizottsága és a Honvédelmi Tanács. *Múltunk*, 2004/1. 180–210.

⁷ ÁBTL 2.1. XI/4. Javaslatok a BM és az ÁVH szervezeti felépítésére. Közli még Boreczky: i. m.

⁸ Ua.

⁹ 03/1950. 03. 11. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 4.2. II. sorozat. 1. doboz. A kutatás elsősorban az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) iratain alapult. Itt az ÁVH személyi állományára vonatkozó, illetve az ÁVH vezetője által kiadott parancsok az alábbi iratanyagokban találhatóak: 2.8.1 Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai; a 4.2. Parancsgyűjtemény; az 1.4. az ÁVH iratainak első sorozata; a 2.1. a volt Zárt irattár levéltári anyaga.

¹⁰ 018/1950. 10. 18. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 4.2. II. sorozat. 1. doboz.

¹¹ 34/1951. 05. 11. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 2. kötet.

¹² 05/1953. 01. 14. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.

¹³ 24/1951. 04. 05. ÁVH vez. parancs. MOL XIX-B-1-az 11. d.

¹⁴ Ezt előzte meg az ÁVH vezetőjének 1950. június 29-én kelt, 07. sz. parancsa, mely a megyei osztályok irányítását és ellenőrzését az I. Főosztály vezetőjének – vagyis a Hatóság vezetőjének első helyettese – hatáskörébe utalta. ÁBTL 4.2. II. sorozat 1. d., valamint 1. 4. 1. d. 1. kötet.

¹⁵ 7/1951. 01. 24. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 1. kötet.

¹⁶ 08/1953. 03. 04. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.

¹⁷ ÁBTL 2.1. XI/4. Javaslatok a BM és az ÁVH szervezeti felépítésére.

¹⁸ 86/1951. 10. 27. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

¹⁹ 61/1951. 07. 25. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet

²⁰ 012/1952. 03. 08. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 4. kötet.

²¹ 043/1950. 12. 23. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 4.2. II. sorozat 1. d.

²² A már egységesített Belügyminisztérium Kollégiumi jegyzőkönyveiben olvashatjuk Lőke Gyula av. alezredes, akkor a BM X. (Államtitok-védelmi) Osztály vezetőjének 1954. május 17-i jelentését, melyben arról számol be, hogy az osztály elődje, az ÁVH I/4. Osztályának egyik, 9 fős alosztálya foglalkozott az államtitkok védelmével. Erre vonatkozó egyéb adatot nem került elő. *A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései, 1953–1956. I. kötet*. Összeáll. Kajári Erzsébet, szerk. Gyarmati György és S Varga Katalin. Budapest, Történeti Hivatal, 2001. 851.

²³ 250.164/1950. ÁVH Eln. 1950. augusztus 25. ÁBTL 2.8.1. 555. d.

²⁴ 1951. szeptember 28-i parancs a X/3. osztályt főosztállyá szervezi, VIII. (Hírszerzés) Főosztály névvel. Erről lásd bővebben: VIII. Főosztály.

²⁵ 043/1950. 12. 23. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 4.2. II. sorozat 1. d.

²⁶ 101/1951. 12. 10. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

²⁷ 45/1951. 06. 13. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 2. kötet. A Parancs közlekedési alosztályok megszervezését rendelte el továbbá a MÁV Igazgatóságok egyes székhelyein is, így Budapesten, Debrecenben, Miskolcon, Pécsen, Szegeden és Szombathelyen. Az alosztályok közvetlenül a ÁVH területileg illetékes megyei osztályainak voltak alárendelve. Az alosztályok feladata volt „hálózati-operatív” munka végzése az igazgatóságokon belül és az azokhoz tartozó valamennyi objektumban, valamint a vízi, a légi és a közúti közlekedési ágazatokban ezeken a területeken.

²⁸ 250.570/1950. ÁVH. Eln. 1950. január 31. ÁBTL 2.8.1. 555. d.

²⁹ A II. Főosztály vezetője egyben az ÁVH egyik vezető-helyettese is volt.

³⁰ 250.320/1950. ÁVH. Eln. 1950. február 1. ÁBTL 2.8.1. 555. d.

- ³¹ A honvédelmi miniszter és az ÁVH vezetőjének 1951. június 26-án kelt, 019. számú parancsa szerint „...A katonai elhárítás az Államvédelmi Hatóság szerve, mely a fegyveres erők és a rendőrség operatív biztosítására van hivatva... főfeladata: a) A fegyveres erők és a rendőrség soraiba befurakodott kémek, diverzánsok, terroristák, kártevők, és más ellenséges elemek aláaknázó tevékenysége elleni harc; b) Az ellenséges agitáció és propaganda, valamint a hazaárulók, katonaszökevények és öncsonkítók elleni harc; c) Elősegíteni az állami és katonai titkok megőrzésének biztosítását”. Idézi: *A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései*, i. m. 548.
- ³² 8/1953. 06. 12. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 2.8.1. 562. d.
- ³³ Magyar Honvédség helyett 1951. június 1-től használták a Magyar Néphadsereg elnevezést.
- ³⁴ 250.320/1950. ÁVH Eln. 1950. február 1. ÁBTL 2.8.1. 555. d.
- ³⁵ 95-497/1951. ÁVH. I. 26. ÁBTL 2.8.1. 559. d.
- ³⁶ ÁBTL 2.1. XI/4. Javaslatok a BM és az ÁVH szervezeti felépítésére.
- ³⁷ ÁBTL 2.1. XI/4. 113.
- ³⁸ 95-2709/1951. ÁVH. XI. 2. ÁBTL 2.8.1. 559. d.
- ³⁹ A II/a. csoportról elsőként a Kozma utcai Állambiztonsági Büntetőintézet anyagában olvashatunk. Itt szervezték meg elsőként a légmentesítést az intézet vezetője, Bánkúti Antal áv. százados parancsnokságával. ÁBTL 2.1. XII/5.
- ⁴⁰ 033/1952. 06. 26. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 4.2. II. sorozat 2. d.
- ⁴¹ 08/1953. 03. 04. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.
- ⁴² 95-547/1950. ÁVH. XI.6. ÁBTL 2.8.1. 555. d.
- ⁴³ ÁBTL 2.1. XI/4. 130. Az osztály működését az ÁVH vezetőjének 1951. május 22-én megjelent, 37. sz. parancsa határozta meg. ÁBTL 1.4. 1. d. 2. kötet.
- ⁴⁴ 76/1951. 09. 28. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.
- ⁴⁵ 1950. április 11-ével alakul meg, az ÁVH vezetőjének 04. számú parancsával.
- ⁴⁶ 76/1951. 09. 28. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.
- ⁴⁷ 2/1949. 12. 30. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 2.8.1. 555. d.
- ⁴⁸ 22/1950. 10. 24. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 1. kötet.
- ⁴⁹ 95-583/1950. ÁVH. X. 4. ÁBTL 2.8.1. 555. d.
- ⁵⁰ 041/1950. 12. 18. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 1. kötet.
- ⁵¹ 0754.500/1950. Kf. Szt. szerv. ÁBTL D. Gy. 1950. 12. 28. BM parancs
- ⁵² Egy 1950. január 31-én kelt javaslat szerint ezt úgy kellett értelmezni, hogy a HM Politikai Főcsoportfőnökség utasításait, munkamódszereit, kiadványait a saját munkaterületének megfelelően hajtsa végre, illetve alkalmazza. MOL M-KS 276. f. 54. cs. 84. ö. e.
- ⁵³ 34/1951. 05. 11. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 2. kötet.
- ⁵⁴ 016/1952. 03. 24. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 4. kötet.
- ⁵⁵ 041/1950. 12. 18. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 1. kötet. 1951-re a Belső Karhatalom rendszeresített létszáma valóban 7500 fő volt, de több irat megemlíti, hogy az alapvetően objektumörzéssel megbízott állománynak sem „M” (azaz Mozgósítási) terve, sem „M” tartaléka nem volt.
- ⁵⁶ 1952. május 15-ével az ÁVH Belső Karhatalom különvált a Határőrségtől, IX. Főosztály megjelöléssel.
- ⁵⁷ 1951. november 8-ával megszűnt, feladatait a 8. őrségi zászlóalj vette át.
- ⁵⁸ 90/1951. 11. 08. ÁVH vez. parancs. MOL XIX-B-1-az. 11. d.
- ⁵⁹ 1951. október 1-vel alakul meg, feladatáról később rendelkezett az ÁVH vezetője. Az biztos, hogy ebben a zászlóaljba épült be a Lovas Század.
- ⁶⁰ Az osztály elnevezése 1950. május 5-ig ÁVH Határőrség Főparancsnoksága volt, majd ezt követően az ÁVH Határőrség Parancsnokság elnevezést rendelte el a Hatóság vezetője. 250.650/1950. ÁVH. Eln. 1950. május 5. ÁBTL 2.8.1. 555. d.
- ⁶¹ MOL M-KS 276. 84. cs. 20. ö. e. Az MDP KV Államvédelmi Bizottsága 1949. szeptember 29-i ülésének jegyzőkönyve. Közli Orgoványi István: A nyugati határzár és annak felszámolása 1956-ban. In: *ÁVH – politika – 1956. Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956.* Szerk. Okvách Imre. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2007. 104.
- ⁶² Vezetője 1949. december 31-től Korompai József százados. 255.100/1949. ÁVH Eln. 1949. december 31. ÁBTL 2.8.1. 555. d.
- ⁶³ 255.100/1949. ÁVH Eln. 1949. december 31. ÁBTL 2.8.1. 555. d.
- ⁶⁴ 041/1950. 12. 18. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 1. kötet.
- ⁶⁵ Hadtörténelmi Levéltár 1967/T. 243/II. d. 124–125.
- ⁶⁶ Az egyes határkerületi parancsnokságok törzs-, felderítő-, hadtáp- és politikai alosztályokból álltak.
- ⁶⁷ 042/1950. 12. 22. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4.1. d. 1. kötet.
- ⁶⁸ 95-583/1950. ÁVH. X. 4. ÁBTL 2.8.1. 555. d.
- ⁶⁹ 95-583/1950. ÁVH. X. 4. ÁBTL 2.8.1. 555. d.
- ⁷⁰ MOL M-KS 276. f. 54/276. f. 54. cs. 178. ö. e.
- ⁷¹ MOL M-KS 276. f. 54/224. ö. e. Jelentés a Titkárságnak az ÁVH Belső Karhatalom helyzetéről.
- ⁷² 028/1952. 05. 15. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 4. kötet.
- ⁷³ 014/1953. 03. 17. ÁVH vez. parancs. A parancs egyben kihangsúlyozza a parancsnokok teljes egyszemélyi felelősségét, és azt is, hogy „sikeres munkájának legfőbb biztosítéka az, ha szilárdan támaszkodnak a politikai

apparátusra”. ÁBTL D. Gy. 1953.

⁷⁴ 040/1952. 08. 22. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 4. kötet.

⁷⁵ 01/1953. 01.01. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.

⁷⁶ 256.061/1950. ÁVH eln. sz. 1950. szeptember 2. ÁBTL 2.8. 1. 555. d.

⁷⁷ 250.164/1950. ÁVH eln. sz. 1950. szeptember 2. ÁBTL 2.8. 1. 555. d.

⁷⁸ 95-547/1950. ÁVH. XI.6. ÁBTL 2.8.1. 555. d.

⁷⁹ 95-4042/1952. ÁVH. V. 16. ÁBTL 2.8.1. 560. d.

⁸⁰ 95-4085/1952. ÁVH. V. 16. ÁBTL 2.8.1. 560. d.

⁸¹ Uo.

⁸² Erről lásd bővebben, Kozáry Andrea: Az ÁVH Dzerzsinszkij tisztképző iskolájának megindítása, kezdeti tevékenysége. In: *Államvédelem a Rákosi-korszakban*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal, 2000. 203–210.

⁸³ 70/1951. 09. 13. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 2. kötet. Hivatkozva az ÁVH vezetőjének 041. sz. parancsában is. 1952. augusztus 22. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

⁸⁴ 1953. november 1-től az iskola elnevezése: 1 éves „Dzerzsinszkij” Tiszti Továbbképző Iskola.

⁸⁵ 05/1953. 01. 14. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.

⁸⁶ 95-547/1950. ÁVH. XI.6. ÁBTL 2.8.1. 555. d.

⁸⁷ 101/1951. 12. 10. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

⁸⁸ 02/1953. 01. 02. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.

⁸⁹ 08/1953. 03. 04. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.

⁹⁰ ÁBTL 2.1. XII/5-c.

⁹¹ 95-2627/1951. ÁVH. XI. 2. ÁBTL 2.8.1. 558. d.

⁹² 95-4284/1952. ÁVH. V. 23. ÁBTL 2.8.1. 560. d.

⁹³ Csete József áv. őrnagyot 1953. november 17-ével mentik fel a „Házifogda” vezetése alól és megbízzák a Pest megyei Főosztály Büntetés-végrehajtási alosztály irányításával.

⁹⁴ Az intézet korábbi elnevezése Budapesti Országos Börtön, amit 1951. május 15-től vesz át az ÁVH az Igazságügyi Minisztériumtól (kivéve az Elmefigyelőt). Az egységesített BM létrejöttével pár hónapra ismét megváltozik az elnevezés, BM Büntetés-végrehajtási Főosztály (ekkor már Parancsnokság – Cs. Zs. I.), Gyűjtő (vagyis a Belügyminisztérium alárendeltségébe került), majd októbertől Országos Börtön, Budapest. Az intézet új vezetője Lehota István áv. alezredes (korábban a Váci Büntetőintézet parancsnoka) lett.

⁹⁵ 1950. június 28-tól veszi át az ÁVH a Belügyminisztériumtól az intézet felét (az elnevezés ekkor ÁVH Toloncház), így 1950. november 30-ig az államvédelmi őrség és a rendőrség közösen biztosította az épületet. A teljes átvételt követően már csak a Belső Karhatalom 2. őrségi zászlóalja látta el az őrzési feladatot. ÁBTL 2.1. XII/5.

⁹⁶ A Váci Állambiztonsági Büntetőintézetet 1950. március 11-én vette át az ÁVH.

⁹⁷ Az ÁVH 1950. május 5-től veszi át a tábor irányítását.

⁹⁸ Urbán Rezső áv. századost 1953. november 17-ével helyezték át Kistarcsáról Komlóra, ahol megkapta a *Kőbánya Munkahely parancsnokság* parancsnok-igazgatói posztját.

⁹⁹ Az egységesített BM létrejöttét követően a tábor megmaradt, *Munkahely parancsnokság, Tiszalök* elnevezéssel, 1953. októbertől Gáspár Márton irányította a tábort.

¹⁰⁰ 99/1951. 11. 30. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

¹⁰¹ 51/1951. 07. 06. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

¹⁰² 36/1951. 05. 18. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 2. kötet.

¹⁰³ 96/1951. 11. 27. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

¹⁰⁴ 03/1952. 01. 25. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 4. kötet.

¹⁰⁵ 95-1892/1951. ÁVH. IV. 14. ÁBTL 2.8.1. 559. d.

¹⁰⁶ 09/1952. 03. 03. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 4.2. II. sorozat. 2. d.

¹⁰⁷ 51/1951. 07. 06. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

¹⁰⁸ 09/1952. 03. 03. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 4.2. II. sorozat. 2. d.

¹⁰⁹ 040/1952. 08. 22. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 4. kötet.

¹¹⁰ 76/1951. 09. 28. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

¹¹¹ 037/1952. 07. 29. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 4.2. II. sorozat. 2. d.

¹¹² 028/1952. 05. 15. ÁVH vez. parancs. A IV. Főosztály elnevezése ezt követően ÁVH Határőrség. ÁBTL 1.4. 1. d. 4. kötet.

¹¹³ 36/1951. 05. 18. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 2. kötet.

¹¹⁴ 3/1953. 05. 15. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 2.8.1. 562. d.

¹¹⁵ Boreczky: i. m. 109. Továbbá: 08/1952. 02. 28. ÁVH vez. parancs.

¹¹⁶ 86/1951. 10. 27. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

¹¹⁷ 95-3023/1951. ÁVH. XI. 22. ÁBTL 2.8.1. 558. d.

¹¹⁸ 96/1951. 11. 27. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

¹¹⁹ 03/1952. 01. 25. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 4. kötet.

¹²⁰ 25/1951. 04. 12. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

¹²¹ 80/1951. 10. 06. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.

¹²² 7/1951. 01. 24. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 1. kötet.

- ¹²³ Az állambiztonsági szervek előszeretettel használták ezt a kifejezést akkor, amikor a „hálózati-operatív” munka még kezdetleges volt és nem terjedt ki a lakosság egészére.
- ¹²⁴ 252.800/1950. ÁVH. Eln. 1950. május 8. ÁBTL 2.8.1. 555. d.
Az Államvédelmi Bizottság már – a korábban említett – 1949. december 24-i határozatában kitért az ÁVH vidéki szerveinek átalakítására, az ekkor országosan átalakított megyei rendszernek megfelelően. (Ti. 1950. január 1-től a korábbi 25 megye és 14 törvényhatósági jogú város helyett 19 megyét szerveztek.) Ezzel megszűnt a korábbi nyolc vidéki államvédelmi osztály, és egyúttal létrejött a budapesti és 19 megyei osztály.
- ¹²⁵ 07/1950. 06. 29. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 4.2. II. sorozat 1. d., valamint 1.4. 1. d. 1. kötet.
- ¹²⁶ Ekkor V. alosztály jelölése az Operatív műszaki alosztálynak volt, de 1952. március 21-től már a mezőgazdasági alosztályokat jelölték így.
- ¹²⁷ 07/1950. 06. 29. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 4.2. II. sorozat 1. d., valamint 1.4. 1. d. 1. kötet.
- ¹²⁸ 24/1951. 04. 05. ÁVH vez. parancs. MOL XIX-B-1-az 11.d.
- ¹²⁹ 252.800/1950.ÁVH. eln.sz.IX.2. ÁBTL 2.8.1. 555. d.
- ¹³⁰ 81/1951. 10. 11. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.
- ¹³¹ Belügyminiszter 08. számú parancsa. 1953. szeptember 16. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.
- ¹³² A megyei vezetők kinevezésére és leváltására vonatkozó parancsok a 9. számú lábjegyzetben feltüntetett iratanyagokban találhatóak.
- ¹³³ 032/1953. 06. 09. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.
- ¹³⁴ A Belügyminisztérium Kollégiuma 1953. augusztus 22-i ülésén tárgyalta a BM egységes területi szerveinek létrehozásáról, és határozata alapján szeptember 15-ig kellett felállítani a megyei főosztályokat. Az egyes főosztályok vezetőinek kinevezésére a belügyminiszter 1953. szeptember 16-i, 08. számú parancsával került sor.
- ¹³⁵ 95-1044/1952. ÁVH. II. 15. ÁBTL 2.8.1. 560. d.
- ¹³⁶ 250.800/1950. ÁVH. Eln. 1950. május 9. ÁBTL 2.8.1. 560. d.
- ¹³⁷ 012/1952. 03. 08. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 4. kötet.
- ¹³⁸ 012/1952. 03. 08. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 4. kötet.
- ¹³⁹ 260.395/1950. ÁVH. Eln. 1950. május 6. ÁBTL 2.8.1. 555. d., valamint 250.800/1950. ÁVH. Eln. 1950. május 9. ÁBTL 2.8.1. 560. d.
- ¹⁴⁰ 250.800/1950. ÁVH. Eln. 1950. május 9. ÁBTL 2.8.1. 560. d.
- ¹⁴¹ 032/1953. 06. 09. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.
- ¹⁴² 032/1953. 06. 09. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.
- ¹⁴³ 250.800/1950. ÁVH. Eln. 1950. május 9. ÁBTL 2.8.1. 560. d.
- ¹⁴⁴ 032/1953. 06. 09. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.
- ¹⁴⁵ 86/1951. 10. 27. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 3. kötet.
- ¹⁴⁶ 012/1952. 03. 08. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 4. kötet.
- ¹⁴⁷ 032/1953. 06. 09. ÁVH vez. parancs. ÁBTL 1.4. 1. d. 5. kötet.